

TAMPEREEN
AMMATTIKORKEAKOULU

Kuoronjohtaja pedagogina

Mitä se on?

Anne Elina Kiviniemi

Opinnäytetyö
Toukokuu 2018
Musiikin koulutusohjelma
Musiikkipedagogi

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Musiikin koulutusohjelma
Musiikkipedagogi

KIVINIEMI, ANNE ELINA:

Kuoronjohtaja pedagogina
Mitä se on?

Opinnäytetyö 44 sivua, joista liitteitä 2 sivua
Toukokuu 2018

Kuoronjohtajan työskentely on suurimmaksi osaksi yleisölle näkymätöntä. Kuoronjohtaja on esiintyessään selin yleisöön, hän itse ei laula vaan viittoilee, johtaa kuoron laulua käsillään. Minkälainen prosessi tapahtuu, että kuoron nuottiin kirjoitetusta laulusta tulee elävää musiikkia?

Kuoronjohtajuus tapahtuu suhteessa kuoroon ja keskeisenä ilmiönä opettamisessa ja oppimisessa on kuoron ja johtajan välinen vuorovaikutus. Tässä opinnäytetyössä pyritään ymmärtämään ja jäsentämään kuoronjohtajan ja kuoron välisen yhteistyön pedagogisia ulottuvuuksia. Työssä sovelletaan psykologian, kasvatussosiologian ja kasvatopsykologian tietoutta ihmisen psyykkisestä kehittämisestä, oppimisesta ja opettamisesta käytännön kokemukseen kuoronjohtajuudesta ja kuorossa laulamisesta.

Kuoron harjoittaminen ja kuoronjohtajan työskentely kuoron kanssa sisältävät pedagogisia prosesseja. Kuoronjohtajalle ovat pedagogiset taidot tärkeä työväline, pedagogisuus on kehittyvä inhimillinen ominaisuus. Musiikin ja laulujen opettaminen ei kohdistu instrumenttiin vaan ihmiseen ja oleellista on opettajan, kuoronjohtajan läsnäolo opetustilanteessa. Kuoronjohtajan pedagogisena tavoitteena on edistää kuorolaisten itseohjautuvuutta. Kuorolaisen itseohjautuvuuden toteutumisessa ja musiikin taitojen ja tietojen kehittämisessä on esteenä, jos kuorolainen ei osaa lukea nuotteja. Kuoron opetussuunnitelmaan voisi kuulua laulunopetus yksilöllisesti tai pienryhmissä, nuotin lukemisen ja musiikin teoria- ja säveltapailutaitojen opetus.

Asiasanat: kuoronjohto, pedagogi, opettaminen, sosialisatio

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Culture and Arts, Music
Option of Music Pedagogy

KIVINIEMI, ANNE ELINA:
Choral Conductor as a Pedagogue
Is It?

Bachelor's thesis 44 pages, appendices 2 pages
May 2018

The work of a conductor is mostly invisible to the audience. When performing, the conductor has his back against the audience; he does not sing himself but instead gestures and leads the choir with his hands. What kind of a process occurs so that the choral scores on paper become live music?

Choral conducting takes place with respect to the choir and a central phenomenon in teaching and learning is the interaction between the choir and the conductor. This bachelor's thesis aims at understanding and structuring the pedagogical dimensions of the co-operation between the conductor and the choir. In this thesis, research data from the fields of psychology, educational sociology and educational psychology pertaining to human mental development, learning and teaching are applied to hands-on experience of choral conducting and choir singing.

Rehearsing the choir and the work of the conductor contain pedagogical processes. Pedagogical skills are an important tool for a conductor and they develop throughout a person's life. Teaching music and songs is not targeted at an instrument but instead at a person and so the presence of the teacher, the conductor, is essential in the teaching situation. The pedagogical goal of a conductor is to enhance the self-direction of a chorister. If a chorister does not know how to read choral scores, it prevents the fulfillment of self-direction and the development of musical skills and knowledge. Because of this, the curriculum of a choir should include singing lessons individually or in small groups, score reading as well as music theory and ear training.

Key words: choral conducting, pedagogy, teaching, socialisation.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	KUORONJOHTAJUUS SUOMESSA	7
	2.1 Kuoronjohto – koulutus ja ammatillisuus	7
	2.2 Kuoronjohtaja	10
	2.2.1 Kuoronjohtajan socialisaatio ja sisäinen maailma	11
	2.2.2 Kuoronjohtajan työvälineet.....	15
	2.3 Kuoronjohtajuus.....	16
3	KUORO JA LAULAMINEN	18
	3.1 Oma kuoroni – kuorolaboratorio	18
	3.1.1 Yrityksiä ja erehdyksiä	21
	3.1.2 Kuorolaisen socialisaatio	21
	3.2 Kuorolainen laulavainen.....	22
	3.2.1 Laulun oppimista ja opettamista	22
	3.2.2 Kuorolaulu	25
4	KUORONJOHTAJA PEDAGOGINA	27
	4.1 Hyvin suunniteltu on puoliksi tehty	29
	4.1.1 Opetustarpeen arviointi.....	29
	4.1.2 Sävellyksestä käyttömusiikiksi	31
	4.2 Toteutusvaiheessa on parasta varautua yllätyksiin.....	33
	4.3 Arviointi	35
5	POHDINTA	37
	LÄHTEET.....	40
	LIITTEET	43
	Liite 1. Palautetta kuorolle	43
	Liite 2. Analyyttinen ja normatiivinen kehä apuna opetuksen suunnittelussa	44

1 JOHDANTO

Satavuotiaassa Suomessa on kuorolaulu kuulunut sekä työväen että korkeasti koulutetun väestön harrastuksiin. Yhteistä kaikille kuoroille on se, että kuoro on ihmisten välistä sosiaalista toimintaa, jonka tavoitteena on laulamisen ilo. Kuoronjohtajan koulutusta voi hankkia kursseilla, kuoronjohdon ammattilaiseksi voi kouluttautua joissakin ammattikorkeakouluistamme ja Taideyliopisto Sibelius-Akatemiassa. Kuoronjohtaja voi toimia ammatissaan musiikkikasvattajana, kanttorin tehtävissä tai muualla mutta useimmiten kuoronjohtajan työnä on toimia yhden tai useamman kuoron taiteellisena johtajana.

Aiheen valinnan perusteet ovat työn laatijan omassa kouluttautumisessa hoitotyön ammattilaisesta musiikin ammattilaiseksi. Aloitin musiikkipedagogin opinnot vuonna 2011 Tampereen ammattikorkeakoulussa pääaineena kuoronjohto. Opetussuunnitelman mukaisesti kuoronjohdon opiskelijan pääinstrumenttina oli laulu ja musiikkipedagogin opintoihin kuului toisena vuonna pedagogiikkaoppilaan yksilöopetus. Jouduin pitämään väli vuoden, jonka aikana opetussuunnitelma oli muuttunut enkä voinut jatkaa lauluoppi laani kanssa ja kuitenkin minun tuli pedagogisiin opintoihin liittyen suorittaa opetusnäyte. Ajauduin kriisiin ja painiskelin ongelman kanssa, kunnes ratkaisu löytyi. Opetusnäyte onnistui ohjaamalla Apricus-kuoroa, jonka johtajana olin aloittanut syksyllä 2014. Opetusnäyte oli kuoroharjoitus, jossa opetin kuorolle heille uudempaa laulua ja toisena johdin jo opitun laulun. Opetusnäytteen kirjallinen osa oli tuntisuunnitelman, pitkän tähtäimen suunnitelman ja tavoitteiden laatiminen. Pedagogiikan oppitunneilla oli teoreettista, kasvatustieteen näkökulmaa valottavia asioita, joita ei suoraan ollut sovellettavissa opettamiseen. Pääpaino oli opiskelijan oman opettajuuden kehittymisessä. Opettaja on samalla oppija, joka reflektoi omaa toimintaansa. Opettajuuden kehittyminen on persoonallinen ja ammatillinen, moniulotteinen kasvuprosessi.

Tässä opinnäytetyössä pyritään jäsentämään, minkälaisia pedagogisia ulottuvuuksia kuoronjohtajan työskentelyssä voi olla. Teoreettisena viitekehyksenä on kasvatustieteen ja siinä pedagogisen ajatteluprosessin kehitystä tukeva oppimisen kehän malli (Kukkonen 2012) sekä hoitotieteessä käytetty prosessimalli (Pearson & Vaughan 1994, 18–20). Tämä opinnäytetyö on ajatteluprosessin näkyvä tulos, kirjallinen esitys. Tarkoituksena on, että kuoronjohtajina toimivat saisivat lisää ymmärrystä omasta pedagogisesta ajattelustaan ja sitä kautta voisivat kehittää pedagogista osaamistaan.

Opinnäytetyön tiedonhankkimismenetelminä käytettiin kirjallisten lähteiden lisäksi ilmiöiden tarkkailua ja havainnointia. Näkökulma on opiskelijan oman opiskelun tuottamat aiheet, kokemus kuoronjohtajana työskentelystä ja oppiminen kuoronjohtajuuteen. Tutkimuksellinen kosketuspinta on laadulliseen tutkimukseen ja siinä tutkittavana ilmiönä on opettajuuden kehittyminen.

2 KUORONJOHTAJUUS SUOMESSA

Kuoronjohtajien yhdistys on kuoronjohtoa ammatikseen tekevien ja harrastavien edustaja. Nettisivulla on luettavissa artikkeli otsikolla ”Kuoronjohto ammattina”, tekstissä on käsitelty kuoronjohtajan kutsumusta, työaika, työtilannetta ja palkkausta (Sidoroff 2009).

2.1 Kuoronjohto – koulutus ja ammatillisuus

Kuoronjohto on oppiaine, jota voi opiskella eritasoisilla kursseilla. Kuoronjohdon opinnoissa voi suorittaa tutkintoja, jotka ovat nimikkeiltään yhteneväiset instrumenttiopintojen kanssa (perustaso-D-C-B-A). Kuoronjohdon perusopintoja voi suorittaa kursseilla, joita järjestetään eri puolilla Suomea. Perustaitokurssit on suunnattu harrastekuorojen ohjaajille, alin ammattitaso (D) kuuluu kirkkomuusikon opintoihin, ja on ammattikorkeakouluun pääaineisen kuoronjohdon opintojen pääsyvaatimuksena. Tampereen ammattikorkeakoulun kuoronjohdon opiskelijat kuuluvat instrumenttipedagogiksi opiskelevien ryhmään.

Klemetti-opisto on ollut uranuurtaja suomalaisen kuoronjohtokulttuurin kehittämisessä (Turunen 2009). Klemetti-opiston peruskurssin sisältöön on kuulunut ennen musiikkiopistojärjestelmää seuraavanlaiset oppiaineet: ”Musiikinteoria, musiikkipsykologia, musiikinhistoria, kuorolaulun opetusoppi, kuorolaulun puhtausoppi, kuorolaulun muotoiluoppi, äänenkäyttöharjoitukset ja yksinlaulu, säveltapailu, kuoro-ohjelmisto”. Oppikursseille oli luentoja ja ”käytännöllisten harjoitusten” lisäksi määrätty oppikirjat. (Hella ym.1958, 167.) Opiskellessani Klemetti-opistolla kuoronjohdon peruskurssilla vuonna 2009, saatoin aistia historian ja menneiden sukupolvien musiikin läsnäoloa. Ei ole yhdentekevää, millaisessa ympäristössä kuoronjohtoa opiskellaan. Oriveden opisto on ollut kuoronjohdon kesäkurssien tyyssija, omistussuhteiden muutos on aiheuttanut opetuksen uudelleenorganisoinnin. Tulevana kesänä on kuoronjohdon opetusta tarjolla Klemetti-opiston musiikkikursseilla Ahlmanin oppilaitoksessa Tampereella (Ahlman 2018).

Kuoronjohdon opettajia työskentelee Suomen korkeakouluissa ja Taideyliopisto Sibelius-Akatemiassa. Taideyliopisto tarjoaa kuoronjohdon korkeimman asteen opinnot, A-tason kuoronjohdon tutkinnon. Kuoronjohdon opinnoista valmistuu musiikin maistereita. Kuoron harjoittaminen käsillä olevaan teokseen on nimikkeen ”harjoitustekniikka” alla. Suuntaus koulutuksessa on taiteilijaksi, johtajapersoonallisuuden kehittyminen on mainittu B-tutkinnon koulutuksen ohjelmassa. ”Kuoronjohdon pääaineopiskelijana opiskelu- ja tutkintoinstrumenttinasi on 16-henkinen vokaaliyhtye... Luokan ohjelmisto koostuu kuoromusiikin keskeisistä teoksista 1300-luvulta alkaen aina nykymusiikkiin asti, keskittyen kamarikuoro-ohjelmistoon mutta mukaan lukien myös oopperoita ja kuoro-orkesteriteoksia. Saat mahdollisuuden kehittää harjoitus- ja johtamistekniikkasi korkealle tasolle siten, että saat valmiudet työskennellä sekä eturivin kotimaisten kuorosten kanssa että myös kansainvälisesti ammattikuorosten johtajana.” (Vokaaliyhtye.)

Sibelius-Akatemian musiikkikasvatuksen ja kirkkomusiikin koulutusohjelmassa voi opiskella kuoronjohtoa. Musiikkikasvattajat saavuttavat opinnoillaan pedagogin pätevyyden, opetuksen kohteena työelämässä ovat lapset ja nuoret. Kirkkomuusikot voivat valita pääaineekseen kuoronjohdon. Kuoronjohtaja, musiikin tohtori Kari Turunen on toiminut Tampereen ammattikorkeakoulun musiikin koulutusohjelman kuoronjohdon lehtorina 2001–2011. Turunen (2009) arveli, että kuoronjohdon koulutukseen tulisi jatkossa uusia tuulia: pedagogisten ja kommunikaatioon liittyvien taitojen painotuksen. ”Yleisen pedagogiikan lisäksi näissä oppilaitoksissa on lähdetty perehtymään esimerkiksi ryhmä-äänenkäytön opetukseen ja kuoronjohdon opetuksen perusteisiin. Tämä kehitys levinnee vähitellen osaksi kaikkea pääaineista kuoronjohdon opetusta.”

Omien kuoronjohdon opintojeni aikana opetussuunnitelma on muuttunut kaksi kertaa. Kuoronjohdon opintojen sisällön kehitys ei ole edennyt Turusen oletusten mukaisesti. Kuoronjohtajien koulutusta on vähennetty ammattikorkeakouluissa Suomessa, Metropolia ammattikorkeakoulusta se on poistettu kokonaan. Tampereen ammattikorkeakoulusta ainoastaan valmistuu musiikkipedagogeja, jolla voi olla pääaineena kuoronjohto. Koulutus on kuitenkin muodostunut pätevyyden ehdoksi ja tuottajaksi. Ei ole olemassa yhtenäistä kuoronjohdon ammattikuntaa, mutta esim. kuoronjohdon lehtori ja kuoronjohdon yliopisto-opettaja voidaan katsoa kuuluvan professionaaliin ammatteihin. (Antikainen, Rinne & Koski 2013, 209–222.)

Ammattikorkeakoulujärjestelmän perustamisvaiheessa 1990-luvun alussa sen yhdeksi tehtäväksi tuli tutkimustoiminta. Yliopistoissa tehdään perustutkimusta ja ammattikor-

keakouluissa soveltavaa tutkimusta, joka tähtää työelämän kehittämiseen. Hanna Vilkkala lainaa kirjan esipuheessa filosofian dosentti Arto Siitosen toteamuksen: ”Vailla tutkimuspohjaa oleva opetus supistuu vanhan toistamiseksi. Tutkimuksellista asennoitumista voidaan opettaa ajattelun taitona.” (Vilkkala 2005, 5-15.)

Kuoronjohdon ammattilainen, joka toimii kuoron taiteellisena johtajana, on ammattinimikkeen mukaan taiteilija ja johtaja. Kuusisto tuo pohdinnassa (Kuusisto 2015, 51) esille kuinka tutkimuksen haastattelussa oli käynyt ilmi, miten kuoronjohtaja roolissaan oli vakuuttunut pedagogisen ja motivoivan työskentelytavan tehokkuudesta. Kuoronjohtajan työnkuvaan musiikinjohtajana kuuluu enemmän tai vähemmän kuoron opettamista, jolloin voidaan katsoa hänen toimivan kuoron pedagogina.

Kuoronjohtoa voi harjoittaa ja harjoitella myös ilman kuoroa. Lyöntitekniikka on käsien motoriikan harjoittamisen ja musiikin ymmärtämisen taitojen kehittymisen tulosta. Kuoronjohdon korkeamman asteen opintoihin (C-B-A) sisältyy yksilöllistä opetusta. Kuoronjohdon opettaja soittaa harjoittelun alla olevaa laulua pianolla, kahta tai useampaa stemmaa ja samalla seuraa opiskelijan johtamista, ”lyöntiä”. Kuoronjohdon opiskelija eläytyy johtamiseen. Hän voi mielessään kuulla, miten haluaa kuoron esittävän musiikkia ja johtaa kuoroa laulamaan sointi-ihanteensa mukaan. Lyöntikaavoina ovat kansainväliset käsimerkit kuten kapellimestareilla.

Opinnäytetyössään Pirttimaa (2009) selvitti kyselyllä kanttorien käsityksiä itsestään kuoronjohtajana, heidän kuoronjohtajaidentiteettinsä muutoksia ja tavoitteita kuorotyössä. Vastausten perusteella vaikutti siltä, että kuoronjohdon opinnot olivat painottuneet varsin paljon perinteisen instrumenttiopetuksen tavoin yksilöopetukseen. Kun instrumentti muodostuu ihmisistä, olisi tarvittu opintojen aikana koulutusta ryhmän toiminnan ohjaamisesta ja siitä, miten ihmiset oppivat parhaiten. Kaiken kaikkiaan tutkimusaineiston perusteella nousi esiin kanttorien tarve vahvistaa pedagogista ja ryhmädynamiikan osaamista sekä vuorovaikutustaitoja. Haastateltavat olivat kokeneet, että he joutuivat kehittämään itse monimuotoisten ryhmien ohjaamisen taidot työskennellessään kuorujen johtajina.

Opintojen aikana kuoronjohtaja sosiaalistuu opiskeluympäristöönsä. Sosialisatio on kasvatussociologian termi, jolla tarkoitetaan ihmisen sosiaalistumista fyysiseen ja henkiseen kulttuuriympäristöön, jossa hän elää. Musiikkioppilaitoksen opiskelija sosiaalistuu

opiskelijoiden yhteisön normeihin, arvoihin ja moraaliin sekä oppilaitoksen sisällä vaikuttavaan piilo-opetussuunnitelmaan. (Antikainen, Rinne & Koski 2013, 41–45.)

”Piilo-opetussuunnitelman käsite on yksi esimerkki sosiologisesta pyrkimyksestä tunkeutua suoraan näkyvän todellisuuden taakse paljastamaan koulutuksen todellisia prosesseja arkitodellisuuden näennäisen itsestäänselvyyden takaa. Sen avulla kohotetaan näkyviin myös koulutuksen piilofunktioita.” (Antikainen ym. 2013, 258.) Opetussuunnitelmista löytyy ihanteellisia tavoitteita tukea opiskelijan itsenäisyyden, persoonallisuuden ja itsetuntemuksen kehittymistä. Piilo-opetussuunnitelmassa kuoronjohdon opinnoissa tärkeimmäksi osaksi voi muodostua esim. käsien tekniikan opiskelu ja pedagoginen harjaantuminen korkeatasoisen kuoron opettamisessa jää vaillinaiseksi.

2.2 Kuoronjohtaja

Kuoro on kuoronjohtajan työnantaja, toisaalta kuoro on taiteellisissa asioissa kuoronjohtajan alainen. Kuoronjohtajayhdistys on laatinut suositukset kuoronjohtajan palkkaukseen (Tietopaketti 2016). Suomalaiset kuorot toimivat enimmäkseen harrastuspohjalta, heillä voi olla johtajanaan kuoronjohdon ammatillista koulutusta saanut tai muulla tavalla pätevyitynyt musiikin ammattilainen.

Musiikki kuuluu kaikille. Aivotutkija kertoo, miten musiikin kuuntelu, laulaminen ja soittaminen vaikuttavat suotuisasti aivoihin ja kehoon. Vaikutukset ovat erilaisia musiikista ja tilanteesta riippuen, musiikki voi virkistää, aktivoida tai rentouttaa. Musiikin harjoittelu lisää aivojen harmaan kerroksen paksuutta jolloin muisti, keskittymiskyky ja kielelliset taidot vahvistuvat (Aakko 2017, 11). Kuoronjohtajalla on työssään käytössä musiikin harjoittamisen lääke ja hän voi innostaa vaikutuspiirissään olevia ihmisiä laulun jo sen terveellisten vaikutusten vuoksi (Särkämö 2015, 2017, Putkinen 2014, Kroppens partitur 2013). Kuoronjohtaja voi soveltaa laulattamisen taitoja toimiessaan eri ympäristöissä, mahdollisuudet ovat lähes rajattomat, äiti-lapsikerhoista muistisairaiden ja vanhusten hoitolaitoksiin. Esimerkkinä on kaksi kuoroa, joissa kuoronjohtajalla on tavallisuudesta poikkeava toimintaympäristö: Tuhatkieli-kuoro, joka toimii psykiatrisessa vankisairaalassa (Tinkala 2009) sekä vanhainkoti Wilhelmiinan kuoro, jota johtaa musiikkineuvos Marjukka Riihimäki (Särkämö 2017). Laulattaminen ei ole pelkästään ammattilaisten oikeus. Särkämö kannustaa omaisia harrastamaan laulua ja musiikin kuuntelua muistisairaiden ja vanhusten kanssa. Artikkelissa on ohjeita, miten pääsee

alkuun. Yhdessä laulamisen luo yhteenkuuluvuuden tunnetta perheessä ja suvun kesken ja on omiaan laajemminkin tuottamaan nykyajassa kaivattua yhteisöllisyyttä.

2.2.1 Kuoronjohtajan sosialisatio ja sisäinen maailma

Yhteiskunnan nopea kehitys ja muutokset edellyttävät uudenlaista ihmiskäsitystä. Yksilön tulisi kyetä aktiivisesti ja vastuullisesti hallitsemaan omaa elämäänsä ja globaaleja muutoksia. Opiskelija nähdään oman oppimisensa subjektina. Kasvatuksen toivottuja tuloksia ovat itseohjautuvuus ja oman elämänhallinnan taidot. (Julkunen 1997, 182–184.) Globaaleja muutoksia ja elämän eteen tuomia yllättäviä tilanteita ei voi valita. Kasvattajaksi opiskelevalle ihmiselle elämänhallinnan taidot kehittyvät kokemusten ja oppimisen kautta. Kasvattaja tarvitsee kasvatukselta, että hänestä tulee vastuullisesti toimiva yksilö. Oppijan ihmiskäsitys vaikuttaa hänen suhtautumiseensa toisiin ihmisiin vuorovaikutustilanteissa.

Kasvatustieteen ajatuksiin sovellettuna voi nähdä kuoronjohtajan pedagogisen ajattelun keskeisenä asiana olevan itsearviointin taitojen oppimisen. Niihin sisältyvät omien tunteiden, ajatusten, toimintatapojen ja oppimisen reflektiivinen tarkastelu suhteessa tavoitteisiin sekä suoritettujen tarkkailun ja arvioinnin perusteella tapahtuva oman kasvu- ja oppimisprosessin säätely ja ohjaaminen. Opettajaksi opiskeleva on samalla oppija, jonka eräänä tavoitteena on oppia edistämään edelleen omien oppilaiden itseohjautuvuutta. (Julkunen 1997, 185)

Kasvatustieteen alaan kuuluvat kasvatussosiologia ja kasvatopsykologia kohtaavat pedagogiikan siinä, missä vuorovaikutus alkaa opettajan ja oppijan välillä. Kasvatopsykologia käsittää ihmisen olevan yksilöllinen toimija. Ihmisenä olemisen keskeinen kysymys on, miten ihminen kokee itsensä osana häntä ympäröivää sosiaalista ja fyysistä todellisuutta. Ihmisen olemisen yksilönä toteutuu vain niissä suhteissa, joita hänellä on ympäristöönsä ja joista merkittävä alue on sosiaalinen ympäristö. Yksilön persoonallisuus on jotain ainutlaatuista, jonka perusteella yksilö eroaa muista ja joka edustaa olennaisinta ja ainutlaatuisinta hänen toiminnassaan. Kasvatopsykologiassa tarkastellaan erityisesti ihmisen persoonallisuuteen ja sen kehitykseen liittyviä muutoksia toimivan ja kokevan subjektin kasvun ja kehityksen näkökulmasta. Minä ja minäkäsitys katsotaan olevan psyykkisiä prosesseja, jotka ohjaavat yksilön toimintaa ja joiden avulla yksilö

tulkitsi kokemuksiaan, valikoi ympäristöstään informaatiota, asettaa itselleen tavoitteita ja ennakoi tulevaa. Persoonallisuuden teorioita on useita, niiden avainkäsitteitä ovat minä, minuus, minäkäsitys, identiteetti, minän rakentuminen ja toiminta. (Lehtinen ym. 2007. 8 - 40).

Kuoronjohtajan ammatin valinnan toteutumisen taustalla ovat elämäkokemukset, perhetausta vaikuttaa haaveisiin ja tavoitteisiin. Ihminen on sidottu aikaan ja paikkaan, jossa hän elää. Ihmisen oma kokemushistoria antaa suuntaa ja näkökulmia opettajaksi kehittymiselle (Kukkonen 2012). Samaistumisen kautta voi ymmärtää oman identiteetin kasvuun vaikuttaneita tekijöitä. Kuoronjohtaja on moniosaaja, esiintyvä taiteilija ja toisaalta kuoron kouluttaja. Kuoronjohtajan ammatilliseen koulutukseen valituksi tulemiseen tarvitaan lahjakkuutta, vahvaa tahtoa ja monipuolista musiikillista osaamista. Kuoronjohtajana toimimisessa taas onkin ehkä enemmän tarpeen empatiakyky ja vuorovaikutustaidot musiikinopettamisen todellisuudessa. Itsetunto ja minäkuva kehittyvät kokemuksista vuorovaikutussuhteissa. Pelkkä lahjakkuus ei riitä, että lapsesta tulee menestyvä muusikko tai kuoronjohtaja, tarvitaan sisäisiä ja ulkoisia edellytyksiä.

Ulkoisiin edellytyksiin, sosiaaliseen ympäristöön ei lapsi pysty vaikuttamaan, mutta sisäinen kehittyminen voi ratkaista uran onnistumisen. Lastenpsykiatri, psykoterapeutti ja diplomihuilisti Jari Sinkkonen (2015, 203–233) on tutkinut tunnettujen säveltäjien neroutta heidän poikkeuksellisten elämänvaiheidensa läpi. Richard Wagner (1813–1883) oli lapsena hintelä, levoton, fantasiamaailmoin ja pelkotiioihin uponnut poika. Hänet erotettiin perheestään, traumaattiset hylkäämiskokemukset ja rakkauden nälkä johtivat Sinkkosen mukaan siihen, että Wagnerin sisäinen, tiedostamaton maailma pulppusi tietoisuudeksi tunteineen ja intohimoineen. Hämmästyttävä piirre Wagnerin tarinassa on hänen uskomaton kykynsä nousta musertavien vastoinkäymisten jälkeen jaloilleen ja ”jatkaa matkaa kohti uusia vastoinkäymisiä”. Wagner epäonnistui viuluoppilaana, hän luikki karkuun yleisön naurua orkesteriteoksensa esityksestä, hänen teoksiinsa suhtauduttiin kuin sairauksiin. Tällä moniongelmaisella pojalla oli käsittämätön säveltämisen palo kaoottisen arkitodellisuuden keskellä. Hänellä ei ollut sävellyso-pintoja, pyrkimys luoda nopeasti mestariteoksia vasta ajoi hänet ”nöyrytymään” ja opiskelemaan kontrapunktia kokeneiden opettajien johdolla.

Mitä Wagnerin elämä ja musiikki voisivat opettaa meille musiikkipedagogiikan näkökulmasta? Ihminen on psykofyysinen kokonaisuus. Wagnerin motoriset perustaidot,

joita on tasapaino-, käsittely- ja liikkumistaidot, eivät olleet riittäviä, että hän olisi voinut kehittyä viulistiksi. Hän oli sairastanut lapsena vakavan infektiotaudin, mikä vaikutti ruumiinrakenteeseen, lisäksi ankarat elämänolosuhteet, riittämätön ravitseminen ja henkisen tuen puute sekä nöyryyttävä ilmapiiri lannistivat. Hänestä ei tullut esittävästä taiteilijasta, mutta sisäinen tahtotila, musiikin ja mielikuvituksen suoma pakopaikka suorastaan ajoivat hänet kirjoittamaan tarinoita, joista kehittyi librettoja. Viulunsoitosta oli se hyöty, että Richard Wagneria ohjattiin musiikin äärelle. Nykykäsityksen mukaan musiikin instrumenttiopetuksessa nousee keskeiseksi auttavaksi tekijäksi ”pedagoginen sensitiivisyys”. Tätä hiljaista tietämistä opettaja-oppilas suhteessa voi rinnastaa hyvään vanhemmuuteen. Opettajalla olevat erilaiset taidot ja tiedot päätyvät opetustilanteessa oppijan avuksi hänen oppimiselleen ja musiikkisuhteelleen parhaalla tavalla. (Jordan-Kilkki ym. 2013, 139, 165.) Wagnerilla oli ainakin kaksi nimettyä opettajaa, joilta hän sai teoreettisia tietoja ja taitoja ja jotka ilmeisesti kannustivat häntä pyrkimyksissään säveltäjäksi. Pedagogiksi ei synnytä eikä voi oppia kirjoista, vaan se liittyy minuuden, identiteetin kehittymiseen vuorovaikutussuhteissa kasvattajiin. Kasvatustieteen teorioita voi opiskella, mutta vastuulliseksi aikuiseksi kasvetaan psykologisten prosessien kautta.

Ydinminä on psyyken ulottuvuus, joka pystyy irrottautumaan kaikesta, mitä elämässä tapahtuu ja tekemään itsenäisiä päätöksiä ja valintoja. Ydinminän toimintoja on opiskeltava, pohdittava ja harjoiteltava, mikä on elinikäinen prosessi. (Dunderfelt 2006, 36–41.) Nykytietämyksen mukaan minäkuvan on mahdollista kehittyä ja laajentaa sisäistä maailmaa. Psykologi ja kouluttaja Tony Dunderfelt (2006, 124–130) käsittelee asiaa otsikolla: ”Oman mielen ohjelmointi”. Ajatteluamme ohjaavat monet uskomukset. Näitä käyttäytymiseen vaikuttavia malleja on muodostunut lapsuuden ja nuoruuden aikana sen pohjalta, miten toiset ovat meitä kohdelleet ja millaisia ratkaisuja he ovat pitäneet meille parhaina. Mallit eli skriptit ovat psyykessä järjestäytyneet assosiatiivisiksi uskomusten ketjuksi ja vaikuttavat itsetuntoon ja minäkäsitykseen. Ne ovat osa tunnemuistia ja luovat hyökkäyksenomaisia esim. huonon itsetunnon tuntemuksia. Sisäinen puhe voi väittää järjenvastaisia asioita, yliherkkää syyllisyyttä. Mieltä voi opettaa pois haitallisista uskomuksista ja tuoda tilalle vaihe vaiheelta hyvää itsetuntoa tukevia uusia ajatuksia, lauseita ja uskomuksia. Psyyken perusrakennetta ei voi muuttaa, mutta uudelleenohjauksella voimme muuttaa suhtautumista uusiin asioihin sanomalla ”kyllä” asialle, jonka haluamme oppia.

Itsensä tunteminen oppijana ja opettajana on ammatillisen minäkäsityksen perusta. Kun tiedostaa omat vahvuutensa, voi niiden varaan rakentaa opettajuuttaan. Minä tiedostan olevani rauhallinen käytökseltäni yllättävissäkin tilanteissa, koska sairaanhoitajana olen tottunut työskentelyyn paineen alla. Rauhallinen ote näkyy opettajuudessani. Pohdin, selvitän taustat ja henkilöt jotka tarvitaan suunnitelman toteutumiseen. Suunnittelen etukäteen asiat mahdollisimman hyvin, että osaan tehdä päätöksiä muuttuvissakin olosuhteissa ja suunnitelman toteutuksessa olen sinnikäs. Kehittämisasihteita minulla on se, että olen herkkä ihmisten negatiivisuuden ilmaisuille ja voin loukkaantua herkästi. Olen opetellut vahvistamaan itsetuntoa kannustavalla sisäisellä puheella (välillä puhun kyllä ääneen kuin lapselle). Sanon itselleni ettei ole mitään hätää, olethan ennenkin selviytynyt hankalista tilanteista ja pahan olon tunne on vain tunne, joka menee ohi.

Kuoronjohtajan sisäinen maisema ja itsetunto vaikuttavat minäkäsityksen kautta hänen toimintaansa ja uskaltautumiseen itsetuntemuksen kehittämisen ajatteluprosessiin ja pedagogiksi kehittymiseen. Vuorovaikutustilanteissa kuoronjohtajan ja opettajan asemassa minuuden skriptit voivat johtaa viestien väärinymmärtämiseen ja aiheuttaa ongelmia vuorovaikutuksessa kuorolaisten kanssa. Parhaimmillaan sisäinen maailma motivoi ja kannustaa itseä yrittämään uudelleen ja auttaa nousemaan vaikeuksien yläpuolelle. Positiivinen elämänasenne kumpuaa hyvästä itsetunnosta. Sisäistä asennetta voi kehittää positiiviseen suuntaan onnittelemalla itseään hyvistä suorituksista. Onnistuneet tilanteet innostavat opettajaa rakentamaan ja kehittämään omaa työtään edelleen. Positiivinen asenne innostaa kuorolaisia oppimaan lisää. (Kukkonen 2012.)

Kuoronjohtajan pedagoginen ymmärrys kehittyy vähitellen. Kuoronjohdon opintojen aikana voi opiskelija sosiaalistua yksityisopiskeluissa instrumenttiopiskelijan identiteettiin. Tällöin kuoronjohtajan työn arki yllättää, varsinaista kuoron johtamista on työstä murto-osa, suurimman ajan harjoituksissa huomaa opettavansa kuorolle stemmoja pianon ääressä. Jos kuoron harjoituttamisprosesseista ei keskustella ja pedagogista ajattelua ei tueta opintojen aikana vaan kiirehditään suorittamaan, jää opiskelija yksin identiteetin rakentumisessa kuin lapsi, joka liian varhain jää ilman vuorovaikutussuhdetta kasvattajansa kanssa.

2.2.2 Kuoronjohtajan työvälineet

Ääni on kuoronjohtajan oma instrumentti, jota hän käyttää kuoroharjoituksissa ohjatesaan kuorolle äänenkäyttöä. Kuoronjohtajan on tärkeä tuntea henkilökohtainen lauluinstrumenttinsa. Hänellä tarvitsee olla kokemusta laulamisen oppimisesta, että hän pystyy ohjaamaan kuorolaisten laulamista terveeseen ja soivempaan suuntaan. Oppilaitoksissa annetaan laulunopetusta, taidemusiikin esittämisen lähtökohtana on klassinen äänenmuodostus. Laulun ohjaamisen haasteena on, että kuoro koostuu eritasoisista laulajista, kuoroharjoituksen puitteissa on hankala puuttua yksittäisen laulajan virheisiin. Kuoron sointi koostuu kaikkien laulajien yhteisestä äänestä. Jos yksi laulaa alavireisesti, on löydettävä keinoja ohjata esim. saman stemman laulajat hetkeksi pelkästään laulamaan ja kuuntelemaan omaa sointiaan ja siinä tarkistamaan yhteinen viritys. Kuorolaulajan voi huomioida yksilönä suhteessa toisiin laulajiin.

Äänirauta on taskussa mukana kulkeva yksivivainen-a-ääni niille, joilla ei ole absoluuttista sävelkorvaa. Kuoro aloittaa laulamisen, kun kuoronjohtaja on antanut lähtöään, keskittää katseensa kuoroon ja kohottaa kädet valmiuteen. Hänen koko olemuksensa kertoo: ”Ole valmis!”, kädet heilauttavat valmistavan lyönnin, sisäänhengitys ja ”Go!”. Ääniraudan käyttö kannattaa opetella sujuvaksi, kuoron kanssa voi joutua tilanteeseen, jossa sävellaji on selvitettävä nopeasti.

Nuottien etsintä, sopivien laulujen löytäminen kuuluu kuoronjohtajan perustyöhön. Riippuu kuoromuodosta, onko sopivaa ohjelmistoa saatavilla helposti. Mitä vaativammat teokset ovat kyseessä, sitä enemmän kuoronjohtaja tarvitsee musiikin analyysitaitoja. Merkityksellistä analyysissä on löytää kuoron laulun ja johtamisen kannalta tärkeät kohdat. Laulajia varten on hyvä etsiä mistä fraasien lähtösävelet löytyvät. Hyvä keino on laulaa itse teoksen kaikki stemmat, jolloin voi havaita vaikeat kohdat äänenkuljetuksen tai harmonian kannalta. Kuoronjohdon opintojen aikana tulee tutuksi laatia ”kuoronjohtajan partituuri”. Nuottirivin yläpuolelle merkitään johtamisessa oleelliset asiat, tahitiosoitusten vaihdot, temponvaihdot ja muut huomiota vaativat musiikilliset havainnot. Laulussa on aina sanat, tyylinmukainen sanojen lausuminen, artikulaatio, vaatii tietoa ja taitoa. Laulun kieli ei ole aina sama kuin puhuttu kieli. Jos kuoro on haasteellinen rakenteeltaan, voi olla tarpeen sovittaa lauluja, jolloin kuoronjohtajalle on hyötyä musiikin sovitustaidon lisäksi hallita tietotekninen nuotinkirjoitusohjelma.

Piano on kuoroharjoitusten ja kuoronjohtajan oman harjoittelun väline. Soittotaitoa voi kehittää kuten laulutaitoakin, soittotunteja ei kuoronjohdon opiskelun aikana ole ollut mahdollista saada. Kuoronjohtajan pianonsoitto liittyy säveltapailun taitoihin. Kun laulu etenee vaakasuoraan, ei voi laulaen harjoitella kuin yhtä riviä kerrallaan. Pianolla voi soittaa ”koko kuoroa”. Neliäänisen kuorolaulun ollessa kyseessä, kuoronjohtaja voi soittaa muita stemmoja ja laulaa yhtä stemmaa. Tässä kohdassa kuoronjohtaja on kiitollinen kaikille hänelle säveltapailutaitoja opettaneille henkilöille ja omalle harjoittelulleen pianon ääressä. Partituurinsoittotaidon erityispiirteitä onkin löytää kantavat melodialinjat ja rytmit sekä analysoida soinnut pystysuoraan, kontrapunkti tai harmonia, jos siitä on hyötyä itselle tai kuorolle opettamisessa. Apuvälineenä kuoroharjoituksissa piano on kätevä stemmojen opettamisessa. Pianoon ei liikaa kannata turvautua, jos haluaa kuoron oppivan yhteen laulamista. Harjoituksissa voi laulun unohtuneen tai vaikean stemmakohdan kerrata pianon kanssa ja sitten pyrkiä laulattamaan kuoroa ilman pianoa.

Viimeisenä, mutta ei vähäisimpänä, työvälineenä ovat kuoronjohtajan kädet. Niitä ei voi irrottaa asiayhteydestään eli kehosta ja mielestä. Kädet toimivat ajattelun jatkeena, kun tehdään musiikkia. Kuoronjohtajan käsien liikkeistä lukevat kuorolaiset impulsseja, rytmiä, dynamiikkaa ja karaktereitä. Ilman musiikkia ovat kaavat pelkkiä kaavoja tai rytmejä. Kun kuoro on oppinut laulunsa, voi kuoronjohtaja siirtyä pianon äärestä kuoron eteen. On aika keskittyä musisoimiseen.

2.3 Kuoronjohtajuus

Kuoronjohtajuus toteutuu suhteessa kuoroon. Kuoronjohtajan vastuu on taiteellisella puolella, miten saada kuoro laulamaan ja oppimaan esitettävät laulut harjoitusperiodin aikana. Kuoronjohtajuuden näkyvin osa tapahtuu konsertissa, jossa kuoronjohtaja seisoo selin yleisöön. Hän ei itse osallistu laulamiseen vaan toiminta näyttää samalta kuin kapellimestareilla, kädet liikkuvat ja ohjaavat kuoron laulamista. Suurten kuoro-orkesteriteosten esityksessä kuoronjohtaja voi olla näkymättömissä ja orkesterikapellimestari johtaa konsertin. Jos kuoronjohtajan identiteetti on kiinni hänen näkymisestään esiintyjänä, voi olla turhauttavaa, kun oman työn tuloksia joutuu seuraamaan yleisön joukosta. Kuoron johtamisen motivaatio täytyykin löytää, ja vastaus on musiikin sisällyksen ja taitojen opettaminen kuorolle. Kuoron, kuoronjohtajan, orkesterin ja kapellimes-

tarin päämäärä on musiikin esille tuominen yleisölle kuultavaksi. Nuottikuvasta kehittyvä elävää musiikkia, siinä prosessissa kuoronjohtajalla on tärkeä tehtävä.

Johtajuus on kehittyvä luonnonvara. Aloitteleva kuoronjohtaja etsii omaa tapansa toimia johtajana ja kokenut kuoro voi häntä auttaa näissä pyrkimyksissä. Kuoronjohtajan vuorovaikutus- ja päätöksentekotaito ovat keskeisiä johtajuuden kehittymisessä.

Noviisista voi kehittyä oppimestarin rinnalla kulkien asiantuntija ja muusikosta taiteilija ja taiteellinen johtaja. Oppimestarina kuoronjohtoa harjoittelevalle voi toimia kuoronjohdon opettaja tai pedagogi. Kuoronjohtaja joutuu monet kerrat astumaan ulos mukavuusalueeltaan oppimisen tiellä suorittajasta kehittäjäksi, kaikki mahdollinen persoonallisuuden kehittymisen tuki on tarpeen. Kuoronjohtaja voi uransa aikana haluta perustaa uusia kuoroja, kuoronjohtajuuden vaiheet voivat tulla läpikäydyksi moneen kertaan johtajaksi valinnasta kuorosta luopumiseen asti. Jos tukea ei lähipiirissä ole saatavissa, sitä voi hakea yhdistyksistä, liitoista ja kirjallisuudesta. Uutta kuoronjohtajuuden alan kirjallisuutta on kanttori, kuoronjohtaja Ismo Savimäen käytännön kokemukseen perustuva lapsi- ja nuorisokuoron johtajan ABC-kirja (Savimäki 2017). Kirja avaa kuoronjohtajuuden pedagogisia päämääriä ja on tulvillaan keinoja, miten pääsee hyviin tuloksiin.

Viestintäkeinot ovat lisääntyneet räjähdysmäisesti sentraalisantroyen ajoilta. Nykyiselle nuorisolle sähköinen viestittely on itsestäänselvyys. Kuoronjohtajalla voi olla runsaudenpula kommunikaatiovälineissä. Kuoron kanssa viestimisen välineiden valinnassa ratkaisee molemminpuolisen viestinnän sujuvuus. Kynä ja paperi ovat varmat ja nopeat muistiinpanovälineet. Kun muistiinpanot tarvitsee saada viestin muotoon ja tiedoksi kuorolaisille, huomaa kuoronjohtaja toimivansa itsensä sihteerinä. Tekstillä viestittely on kömpelöä ja hidasta silloin, kun ongelman ratkaisu on löydyttävä nopeasti yhteistyössä kuoron ja johtajan välillä. Kuoronjohtajan ja kuoron organisaation edustajan on silloin helpointa käydä keskustelua puhelimitse sähköpostittelun sijaan. Kuoronjohtaja voi hyödyntää viestintävälineitä kuorolaisten ohjaamisessa ja opettamisessa. Pedagogiksi kuitenkin kehitytään sisäisten mallien ohjaamisen oppimisen kautta, joka on psykologinen prosessi. Vuorovaikutus on pedagogiksi kehittymisessä kuin teoreettinen malli, jota sovelletaan lapsen jatkuvan huolenpidon kohteena olemisesta aikuiseksi, joka osaa huolehtia toisten tarpeista. Minuuden tarvitsee kehittyä pedagogiseen toimintaan kykeneväksi että kuoronjohtaja pystyy kulkemaan oppilaan tai oppilasryhmän rinnalla heidän kasvuprosesseissaan laulajiksi ja kuorolaisiksi.

3 KUORO JA LAULAMINEN

3.1 Oma kuoroni – kuorolaboratorio

Apricus-kuoro on sekakuoro. Jakauma laulajissa oli aloittaessani kuoronjohtajana vuonna 2014: sopraanoja 4, altoja 4, tenoreita 1-3 miestä, naisilla vahvistettuna, bassoja 3-4. Iältään laulajat olivat 30–65 -vuotiaita. Alkuvaiheen jälkeen pääsimme mukavasti laulujen opettelemisen makuun. Hankaluutta aiheutti eniten se, että johtajan vaihdos tuli yllättäen, kuorolle sovittu johtaja ei voinutkaan aloittaa syksyllä 2014. Hän ohjasi etsimään uutta johtajaa TAMK:n kuoronjohdon opiskelijoista ja minä tulin valituksi. Kuoron edustajana yhteistyön luomisessa toimi rahastonhoitaja, minä olin paineen alla lähestyvän näytelmäesityksen toteuttamisessa. Odotukset olivat korkealla, uusi johtaja ei heti voi suunnata kuoroa kohti taiteellisia huippupäämääriä, täytyy tutustua ensin, edetä omien ja kuoron resurssien mukaan.

Kuoro oli perustettu vuonna 2000, heillä ei ollut perusohjelmistoa, lauluja, joita nopeasti saadaan harjoiteltua esityskuntoon. He olivat esittäneet Kai Chydeniuksen säveltämän kantaatin ja muita kokonaisuuksia. Viimeksi kuoroa oli ohjannut kansanmusiikkiin perehtynyt säveltäjä ja sovittaja. Kuorolaiset kertoivat nauttineensa loitsujen laulamista. Kuoronjohtaja ei ollut käyttänyt pianoa opetuksessaan ja konserteissa kuoro lauloi kappaleet ulkomuistista, nuotteja käytettiin vähän.

Apricus oli ensimmäinen oma kuoroni. Toinen kuoronjohdon opiskelija oli kahtena ensimmäisenä vuonna varajohtajana, että sai kokemusta kuoron opettamisesta. Otin kuoron mukaan pedagogisten opintojen ”laboratorioksi”. Tein kurssiin kuuluvat kaksi opetuskokeilua kuoron kanssa.

Ensimmäinen opetuskokeilu

Kokeilin uuden kappaleen harjoituttamisessa, että onko apua jos taputetaan laulun rytmi ja sanotaan sanat. Mitä tapahtuu, vaikuttaako se oppimiseen. Miltä kuorolaisista tuntuu, osallistuvatko he tehtävään. Kun sitten lähdimme laulamaan, oli kappaleen rakenne ja rytmi selventynyt. Harjoitus auttoi kokonaisuuden hahmottumisessa. Haasteellista oli ottaa käyttöön uusi ”metodi” laulun opettelemisessa. Perinteisesti kuorolle opetetaan laulut pianolla soittamalla tai laulamalla esikuvana. Kynnys ylittyi ihmeen helposti,

odotin ehkä suurempaa vastarintaa. Kaikki osallistuivat tehtävään. Tämä toi harjoituksen lomaan pientä liikuntaa pitkän istumisen väliin.

Opin sen, että kannattaa rohkeasti kokeilla erilaisia tapoja opettaa laulu. Taitoa vaatii kuoron motivoiminen tehtävään, onnistuminen on innostumisesta kiinni. Toisaalta mitään ei menetetty, kokeiluun kului pieni osa tämän laulun harjoitteluun käytetystä ajasta.

Toinen opetuskokeilu

Otetaan ääniharjoitukseen laulussa esille tuleva fraasi tai opeteltava asia. Onnistuuko ”teorian” soveltaminen, siirtykö tekniikka-asia käytäntöön.

Ääniharjoitus: asteittain aleneva duuri-kvintti LI-LE-LA-LO-LUU (5-4-3-2-1)

Harjoituksella pyritään

- tuomaan kieli eteen hampaiden taakse, LL
- saamaan vokaalit eteen kapeiksi

Ääniharjoituksen edetessä annoin korjausohjeita:

- Huulet tötterölle, suu ei leviä vokaalin mukana.
- Kieli tekee nopeaa pientä liikettä.

Ääniharjoitusten jälkeen lauloimme ”Ystävän laulua”, sovitus Timo Leskelä. Siinä on hyräiltävä intro, la -tavulla. Muistutin kapeasta a-vokaalista, kuten ääniharjoituksessa opeteltiin.

Kuorolaiset eivät olleet edellisen johtajan aikana tottuneet tekemään äänen lämmittelyharjoituksia. Alusta alkaen kun syksyllä aloitin kuoron ohjaamisen, otin rutiiniksi, että kuoroharjoituksissa on lämmittely ensin ja kaikki osallistuvat siihen voimiensa mukaan. Vähitellen kuoro alkoi odottaa, että teemme ”alkujumpan”. Lihasten aktivointi ja mielen rauhoittaminen on tärkeää, silloin on helpompi keskittyä laulamiseen. Ääniharjoituksissa luodaan kuoron sointia, kuorolaiset sekä laulavat että kuuntelevat, suhteuttavat oman äänensä ympärillä kuuluvaan. On tärkeää, että harjoitusten ohjaaja ei esim. peitä laulua liian kovalla pianon soittamisella. Harjoituksen tempo pitää olla mieluummin liian rauhallinen kuin liian nopea, että ääni ehtii syttyä. Oma ääni on hyvä mittari ja esikuva kuorolle. On yksinkertaisempaa näyttää, mikä on oikea suun asento ja miltä harjoituksen pitäisi kuulostaa, kuin selittää sama. Laulaminen tapahtuu uloshengityksen aikana, sitä kutsutaan ääntöhengitykseksi.

Äänen alkulämmittelyyn kuuluu:

- Lihasten lämmittely rauhallisin liikkein, ensin pienin liikeradoin. Hartioita pyöritellään, tehdään selän ja ylävartalon venyttäviä liikkeitä, pään ja kaulan lihasten venyttelyä.
- Hengitysharjoitukset, voidaan tehdä liikkeen kera (käsien heilautus, jousto polvista), harjoitellaan ääntöhengitystä. Puhallussarja (kynttilän sammutus), sihinät (SH, SH, "SHSSS" -lyhyt tai pitkä sihinä), sisäänhengitykseen mielikuvia (haista kukkanen, AUKI, hengitä AA, laajene alaspäin, kuminauha venyy, mäntä liikkuu, ilmapallo täyttyy, ufomiehen pää) asento (isäntämies, baaritiskiinjoulu). Harjoitusten tarkoitus on oppia tunnistamaan, aktivoimaan omia hengityslihaksia ja käyttämään laulaessa palleahengitystä.
- Ääniharjoitukset, joissa on erilaisia harjoitettavia asioita: vokaalien muodostaminen ja soivuus, konsonantit, jotka rentouttavat kurkunpään (R, huulitäry) staccato, legato. Intervallit ensin pieniä (priimi, sekunti, terssi), laajenee (harrastelijoille kvinttiin, sekstiin asti). Hiotaan äänen ylimenokohtaa (miehille ja naisille eri). Yhteissoinnin kuunteluharjoitukset. Harjoituslaulut (Miia o Maria, Signora..).

Kuorolaiset alkoivat ymmärtää, että harjoiteltua asiaa voi soveltaa laulun laulamissa. Tältä osin ääniharjoitus täytti tehtävänsä. Laulamissa kehittyminen tapahtuu hitaasti, toistojen ja ymmärryksen kautta. Harrastajakuorossa laulajia on monen tasoisia, opettavat asiat pitää olla yksinkertaisia, mietittyjä ja perusteltuja. Itselle haasteena oli edetä rauhallisesti ja positiivisesti. Helposti valitsee liian vaikeita ääniharjoituksia, jolloin ne eivät edistä oikean laulutavan oppimista. Tämä kokeilu onnistui mielestäni hyvin itseni ja kuoron kannalta.

Omaa opettajuuttani opetellessa otin yhdeksi kuoron opetustavoitteeksi musiikin teoreettisten taitojen vahvistamisen. Luokassa oli liitutaulu jossa oli nuottiviivasto. Otin käsittelyyn kulloinkin opeteltavassa laulussa olevia teoreettisia asioita, sointuja ja rytmejä. Osalle kuorolaisia olivat asiat tuttuja, osalle ei. Tutustuin myös kuorosäveltäpöiluun tarkoitettuun kirjallisuuteen. Asiasta on tehty väitöskirja, jonka johtopäätöksissä mainitaan, että oppimateriaaleissa pitäisi huomioida aikuiseen opiskelijaan liittyvät pedagogiset valinnat (Jaakkola 2012, 211). Apricus -kuoroon liittyi uusi laulaja, joka ei kokenut osaavansa lukea nuotteja. Hän selviytyi kuoron ohjelmiston opettelusta hyvin erinomaisen sävelmuistinsa ansiosta. Musiikin instrumenttiopiskelun, taiteen perusopetuksen opetussuunnitelmaan kuuluu musiikin perusteiden opetus. Kuorolaulajat ovat opetuksessa väliinputoajia. Laulun yksityisopetukseen valitaan vain muutama oppilas kerrallaan, kilpailu on kovaa. Kuorolaulajia kouluttavaa järjestelmää ei ole olemassa.

3.1.1 Yrityksiä ja erehdyksiä

Opettamisessa ja johtamisessa on paljon samaa. Johtamistapa voi olla autoritaarinen tai osallistava, ohjaava. Opettaja tarvitsee johtajuutta, karismaa toiminnassaan. Henkilöillä on erilainen itseohjautuvuus. Ohjaajan, opettajan tai johtajan on hyvä olla tietoinen siitä. Ryhmän toimivuus ei ole itsestänselvyys. Ryhmän kiinteys kasvaa, kun sen jäsenet oppivat tuntemaan toisensa ja syntyy luottamus heidän välillään. Luottamuksen muodostumista haittaa ristiriitainen viestintä. Johtajan ja opettajan tulee harkita, millaisia viestejä antaa ryhmälle ja yksilöille. Viestinnästä suurin osa on ei-sanallisia. Ilmeet ja eleet merkitsevät varsinkin kun annetaan korjaavaa palautetta. Sanat kannatta harkita, ei ole hyödyllistä arvostella toisen persoonan ominaisuuksia. Palautetta tulee antaa suorituksesta, ei henkilökohtaisista ominaisuuksista.

Aloitteleva kuoronjohtaja joutuu omien sisäisten malliensa kanssa vastatusten. Kuorolaisen viestien ja ilmeiden tulkinta voi johtaa johtajaa harhaan. Jos kuorolainen yhtäkkiä alkaa hymyillä, herää mielessä kysymys, teinkö jotain tyhmää. Itse asiassa kuorolainen saattaa naurahtaa omalle virheelleen ja vielä puistella päätään. Kuorolaisen hymyily on sinänsä sallittua, olen mieskuoron edessä yrittänyt keksiä, mitä pitäisi tehdä, kun ilmeet eivät värähdä vaikka laulettaisiin ”Rosvo Roopesta”. Kuoronjohtajalle voi kehittyä vahvat näyttelijäntaidot, kun hän yrittää kaikin voimin saada pilkettä kuorolaisten silmäkulmiin ja eläytymistä musiikkiin. Toinen ääripää on virnistävä lauluilme, joka on kuin jähmettynyt maski laulajan kasvoilla. Ilmeiden on oltava alisteinen hyvälle laulutekniikalle. Kuoronjohtajan opettajuus on moniulotteista. Laulua opettaessa pedagogi toimii sisäistettyjen arvojen, käsitysten ja merkitysten mukaisesti. Vallitsevien säännösten tunnistaminen, kyseenalaistaminen ja muuttaminen edellyttävät oman ajattelun ja toiminnan perustan uudelleenarviointia. Kun tuntee itsensä laulajana, voi asettua toisen laulajan asemaan ja itsetuntemuksen kautta tuottaa kokemuksellista tietoa, joka pedagogisessa suhteessa auttaa laulajaa kehittämään itseään.

3.1.2 Kuorolaisen sosialisatio

Aikuisten kuorolaisten kanssa työskennellessä voi käyttää heidän elämäkokemustaan hyödyksi. Aikuinen soveltaa uutta oppimaansa aiempiin tietoihinsa. Kuoroharjoitusten rakenne perustuu hyväksi havaittuihin käytäntöihin. Selitin, miten pidän kuoroharjoi-

tukset. Kun kuorolainen tietää ja oppii, että harjoitukset toteutuvat aina saman kaavan mukaan, se antaa turvallisuuden tunnetta ja auttaa sopeutumaan kuoron arkeen. Sosiaalisuus alkaa tapahtua.

Kun aloitin työskentelyn Apricuksen kanssa, selvitin, minkälaisia lauluja he esim. eivät missään tapauksessa halua laulaa. Keskustelun pohjalta määrittelin kuorolle tavoitteet ja suunnitelman. Ensimmäisen esiintymisen ajankohta päätettiin ja sitä varten valittiin laulut, joita harjoitellaan. Samalla alkoi kuoron oman ohjelmiston kerääminen, laulut jaoteltiin aihealueittain: isänmaalliset, kansanlaulut, lauluja eri tunnelmiin, onnittelutai juhla laulut. Tein oman suunnitelman, miten saan kuoron järjestäytymään paremmin. Kuorolaisista valittiin käytännön asioiden sujumiseksi vastuuhenkilöitä, hallituksen yksi jäsen suostui nuotistonhoitajaksi. Nuotit lähetettäisiin sähköisesti ja jokainen tulostaa nuotin itselleen, muutama kopio otetaan varalle. Uusia lauluja opeteltaisiin joka harjoituskerralla ainakin yksi. Lupasin lähettää kokoavaa sähköpostia kuorolle, orientointia seuraaviin harjoituksiin. Sähköpostin liitteenä oli Prezi-esitys (Kiviniemi 2014).

3.2 Kuorolainen laulavainen

Kuoron laulamista on hyvä miettiä kuorolaisen näkökulmasta ja etsiä vastausta kolmeen kysymykseen:

1. Miksi laulan?
2. Mitä laulan?
3. Miten laulan?

3.2.1 Laulun oppimista ja opettamista

Apricus-kuoro ei ollut tottunut harjoittelun rutiineihin ja kuorolaisten laulutaidot olivat hiomattomat. Kuorolaiset eivät halunneet, että käyttäisimme energiaa konsertin järjestämiseen, mutta pienempiä esiintymisiä tehtiin säännöllisesti. Laulujen opettelu on motivoivaa, kun on tavoite mihin tähdätään. Kävimme esiintymässä vanhusten palvelutalon asukkaille sekä kehitysvammaisten musiikkikerhon juhlissa. Esiintymisen valmistumisperiodin aikana harjoittelimme myös yhteislauluja, joita laulatimme ja musiikkikerho-

laiset esiintyivät juhlissaan meille. Kuorolaiset olivat mykistyneitä onnesta, kun huomasivat kuinka voimallinen vaikutus laulamisella oli yleisöön.

Minulle muodostui tapa antaa kuorolle esiintymisen jälkeen kirjallista palautetta laulujen sisällöstä sähköpostilla. Erään esiintymisen jälkeen kokosin yhteen laulun opetteluun vaiheet:

1. Laulun hahmottaminen; Nuottien ja sanojen silmäily, kuunnellaan tai lauletaan laulu läpi. Piano apuna. Vieraskielisten sanojen ääntämys.
2. Jaksottelu; Stemmojen opettelu yksittäin ja yhteen fraasi tai jakso kerrallaan tarpeen mukaan. Pianolla soitetaan stemmoja avuksi.
3. Kokonaisuus; Kaikki stemmat laulavat yhteen. Pianolla voidaan avustaa ja keskittyä harjoittelemaan enemmän vaikeimpia kohtia.
4. Laulu ja sanat; Laulu lauletaan johdettuna kokonaan ilman pianon avustusta. Laulun sanat opetellaan ulkoa.
5. Viimeistely; Yksityiskohtien hiominen, kappaleen tulkinta, dynamiikkavaihtelut.

Laulujen opetteluun vaiheista viimeiset varsinkin voivat olla limittäin, eli yksityiskohtia voidaan ottaa esille aiemmin, jos ne ovat oleellisia laulun oppimisen tai esittämisen kannalta.

Laulutaidot alkoivat kohentua kuin huomaamatta. Oikean laulutekniikan sisäistäminen lihaskuistiin kuitenkin vaatii jopa tuhansia oikeita toistoja. Turvallisessa oppimisympäristössä laulaja rohkenee kokeilla uusia taitoja. Ava Numminen (2005) on tehnyt väitöskirjan aiheesta: ”Laulutaidottomasta kehittyväksi laulajaksi: tutkimus aikuisen laulutaidon lukoista ja niiden aukaisemisesta”. Tutkimuksen tarkoitus oli selvittää laulutaidottomuutta ilmiönä ja tarkastella aikuisen laulamaan oppimista. Laulutaidottomat osallistujat oli leimattu laulutaidottomiksi, heillä oli ollut kielteisiä laulamiskokemuksia ja he jännittivät laulamista. Viidellä osallistujalla oli suuria ja kolmella melko suuria ongelmia sekä sävelkorkeuksien tuottamisessa äänielimistön toiminnan tasolla että niiden erottelemisessa kognitiivisen prosessoinnin tasolla. Ääniala oli lähtötilanteessa useimilla kapea ja kattoi lähinnä vain puheäänialan. Osallistujat saivat puolentoista vuoden ajan sekä ryhmä- että yksityisopetusta. Tutkimus osoitti, että laulutaidottomuus ei ole yksilön pysyvä ominaisuus vaan laulutaitoa voi kehittää lähtötasosta riippumatta myös aikuisiällä.

Kuoron kanssa yhteistyön onnistumiseksi tarvitsee kuorolaisten ymmärtää, mitä kuoronjohtaja tarkoittaa käsien merkkikielellä. Laulamaan lähtö, loppukonsonantit pitää olla yhtäaikaista, alkuaänen löytyminen vaatii tottumista ja opettelua sisäiseen kuunteluun. Kaiken keskellä täytyy yrittää seurata johtajan käsiä ja johtamista. Kuorolaisen tarvitsee uskaltaa hetkeksi irrottaa silmät nuottiriviltä tai opetella katsomaan yhtä aikaa nuottia ja johtajaa. Nuotin takaa ei alussa näkynyt juuri kenenkään Apricus -kuorolaisen kasvoja, sain huihua aivan rauhassa itsekseeni. Kuorolaiset eivät ehtineet seurata lyöntejä kuin korkeintaan kappaleen alussa ja lopussa. Siitä pikkuhiljaa kehittyminen jatkui, jokaisen esityksen jälkeen taidot vahvistuivat.

Kuoron ohjelmisto ei lisääntynyt suunnitelmien mukaisesti. Sopivien laulujen löytäminen kuorolle valmiina oli todellinen haaste. Apricuksen laulajien määrä vakiintui, jaoin naisäänet kolmeen ja miehet olivat yhdessä (S1, S2, A, B). Musiikkiopintoihin kuului sovituskurssi, jonka aikana kehityin sovittajana. Lisäksi kuoronjohdon opiskelukaveri muunsi kansanlaulusovituksista kolmeäänisiä (S, A, B) lauluja, joita saatiin mukavasti harjoitettua esityskuntoon. Mieslaulajien vähyys on jatkuva ongelma sekakuoroilla. Mieskuorojen ikärakenne on myös huolena kuoropiireissä, keinoja tarvitaan poikien ja nuorten miesten aktivoimiseksi kuorolauluun.

Apricuksen ohjelmistoon saatiin sopivia lauluja. Huipennuksena esiintymisissä aloimme käyttää helppoa laulua kuoron kanssa yhteislauluna. Tavallisesti yhteislaulut lauletaan pianon säestyksellä, Apricus lauloi minun sovittamaani laulua ”Oi, aurinkoinen” kolmiäänisesti ja yleisö lauloi mukana. B-tutkintokonsertissa Apricus oli laulamassa, ohjelmisto koostui pelkästään minun sovituksistani. B-tutkinto oli ensimmäinen kokonainen konsertti, jonka olen saanut johtaa. Kamarikuoro Näsi oli kuoronjohdon opiskelijoiden harjoituskuorona esittämässä vaativampaa B-tutkintotason ohjelmistoa. Harjoitusaikaa oli niukasti, mutta mitä taitavampi kuoro on, sitä vähemmän aikaa kuluu perusasioiden opettamiseen ja on mahdollista päästä nopeammin käsiksi musiikin tulkitsemiseen. Valmensin Apricus-kuoroa konserttiin pitkällä tähtäimellä, samana syksynä ennen tutkintokonserttia teimme harjoitusesiintymisen, jossa kuoro esitti kolme tutkintolaulua. Eräs kuorolaisista äänitti harjoituksissa uusimman laulun ja jakoi sen kuunneltavaksi. Lähetin kuorolaisille palautteen äänityksestä sähköpostissa. LIITE 1

3.2.2 Kuorolaulu

Kehon käyttö on kuorolaulussa laiminlyöty alue. Kehollisuudella en tarkoita kuoron koreografiaa esityksissä vaan kehon aktiivisuutta ja joustavuutta laulamisen aikana. Kun nuottikansiota kannatellaan käsissä, voivat hartiat jännittyä. Lauluasentoon pitää kiinnittää huomiota, se kuuluu kuorolle opetettaviin ja kerrattaviin asioihin.

Oriveden opistolla oli naiskuoro Philomelan konsertti. Kuorolaisia alkoi valua esiintymislavalle matkalaukkuineen, kuoronjohtajaa ei näkynyt missään. Laulua alkoi kuulua ilman pokkurointeja, laulajilla oli yllään mukavat matkustamiseen sopivat vaatteet. Liikkuminen ja laulu kuuluivat saumattomasti yhteen ja kuoron sointi oli vapaata ja soinnikasta. Konsertin viimeinen laulu oli uusi sävellys, jota kuoro ei ollut ehtinyt omaksua ulkomuistiin. Nuotit olivat esillä vain hetken, laulajat lennättivät aina laulettuun nuotin sivun kerrallaan olkansa yli.

Yksinlaulun opiskelija joutuu ensimmäisellä laulutunnillaan kohtaamaan oman kehonsa. Kokovartalopeiliin katsominen harjoitusten aikana voi olla suurempi kynnys kuin itse laulamisen opiskelu. Siihen voi suhtautua kahdella tavalla: kammoksua peiliä lopun ikää tai tottua omaan kuvaansa. Vähitellen laulaja alkaa erottaa kuinka kehon käyttö vaikuttaa, laulaminen on helppoa ja kuulostaa hyvältä. Klassisen laulun opiskelusta ja äänenmuodostuksesta voi olla virheellisiä mielikuvia, että siellä koulitaan ihmisistä oopperalaulajia, joiden vibrato heiluu kuin läppävika sydämessä. Voin kertoa, että kuoronjohdon opintoihin liittyvissä kolmen vuoden lauluopinnoissa opin lähinnä sen, milloin ääneni soi hyvin ja milloin ei. Se on kuorolaulussa oleellista. Soittajien ja varsinkin laulajien kehollisuudesta on paljon kirjoitettua materiaalia, jota voi käyttää hyödyksi. Musiikkipedagogin käsikirjassa Katarina Porander kirjoittaa aiheesta otsikolla ”Musiikkiin tarvitaan koko keho”. (Jordan-Kilki ym. 2013, 138–146.)

Rytmimusiikin laulunopetus ei mielestäni tavoita perinteisen kuorolaulun tarkoitusta, koska tavoitteena siellä on esiintyminen yksinlaulajana ja rytmimusiikkiyhtyeen solistina. Kun lauletaan mikrofoniin, ei tarvitse käyttää kuin pientä osaa laulajan kapasiteetista. Mikrofoniin laulaminen voi toisaalta laajentaa sointimaailmaa yhtyelaulussa, mikä on saavuttanut asemansa mm. Tampereen sävelen yhtyelaulukilpailuissa, joissa on oma kategoria sekä ilman äänentoistoa että äänentoistolaitteita, efektejä käyttäville lauluyh-

tyeille. Pienet lauluyhtyeet eivät yleensä esiinny kuoronjohtajan johdolla vaan mahdollinen kuoronjohtaja laulaa mukana yhtyeessä.

Rytmimusiikin artistien kuuntelu vaikuttaa selvästi aloittelevien kuorolaulajien äänenkäyttöön. Kuoronjohtajan on tarpeen puuttua sointia haittaaviin maneereihin, joista tavallisin on äänelle meno liukumalla alhaalta. Tässä asiassa voi kuorolaisia ohjata itseohjautuvuuteen. Kuorolaulun ohjaamisessa kuoronjohtaja käyttää mielikuvia apuna saadakseen kuorolaiset ymmärtämään, miten sävelelle laskeudutaan oikeaoppisesti: ”kuin lintu veteen”. Hengittäminen on luonnollista ja fysiologista kaasujen vaihtoa veressä. Kun hiilidioksiditaso nousee, autonominen hermosto toimii käskemättä ja keuhkot vetävät ilmaa sisään. Jokainen hengittävä ihminen osaa hengittää oikeaoppisesti. Laulamisen taitoa on opeteltava, kun on saanut opetusta ja harjoitellut taitoja tarpeeksi, alkaa lihasmuistiin kertyä tietoa, joka automatisoituu. Kun haluaa oppia uuden laulun, ei enää tarvitse opetella laulamista alusta alkaen vaan soveltaa opittuja taitoja. Lintu laskeutuu veteen sulavasti ja luonnollisesti.

4 KUORONJOHTAJA PEDAGOGINA

Pedagogisuus on kasvatustieteen termi, joka tulee sanasta ”paidagogos”. Pedagogi-henkilö oli lasta kouluun saattava orja. Käsitteeseen sisältyy ajatus ohjaamisesta ja kasvun tukemisesta (vs. didaktiikka, miten ja mitä opetetaan, opetusmenetelmä- ja opetus-suunnitelmaoppi). (Manninen 2001, 4-5.)

Musiikkipedagogin on hyvä ymmärtää, minkälainen on ihmisen ajattelun ja oppimisen kehitysprosessi. Elinikäinen oppiminen alkaa jo sikiökaudella. Kuuloaisti kehittyy sikiökauden puolivälissä (20/40 raskausviikolla). Sikiö kuulee ja erottaa äidin puhe- ja lauluäänen. Aivojen kyky muovautua jatkuu koko elämän ajan. Kun aivojen tiettyjä hermoverkkoja käyttää, ne vahvistuvat kuten lihakset. Käyttämättä jääneet hermoverkot kuihtuvat. (Brucker, 2015.) Varhainen vuorovaikutussuhde vauvan ja kasvattajan välillä synnyttää lapsen mieleen mallin yhdessäolemisesta. Lapsi tarvitsee pysyviä ja lämpimiä suhteita häntä hoitaviin aikuisiin, varhainen vuorovaikutus luo pohjan hänen myöhemmälle reagoinnilleen vuorovaikutustilanteissa. ”Empiirinen tutkimus on lisännyt tietoa varhaisen vuorovaikutuksen sisällöstä ja merkityksestä lapsen suotuisalle psyykkiselle kehitykselle. Teoreettisesti tärkein muutos on ollut huomion siirtäminen vanhemman toimintatavasta siihen, miten vanhempi ja vauva toimivat yhdessä. Samalla tieto vauvan vuorovaikutuksen valmiuksista on lisääntynyt ja on pystytty kehittämään erilaisia vauvan kasvua ja kehitystä tukevia interventioita, jotka perustuvat mikroanalyttiseen vuorovaikutusanalyysiin. Vauvojen viestintä on yksilöllistä, ja jokainen vanhempi voi kehittyä vuorovaikuttajana oman vauvansa kanssa.” (Pesonen, 2010, 159.)

Aikuinen kuoronjohtaja, joka toimii kuorossa pedagogina, on vuorovaikutuksessa kuoron, siis kuorolaisten kanssa. Lapsena on oltava ollut vuorovaikutuksessa, että pystyy olemaan vuorovaikutuksessa aikuisena. Oppimisen ja kehityksen kiertokulku sisältyy elämään.

Musiikki voi olla itseisarvo, mutta sillä on merkitystä myös ihmisen tunteiden ilmaisun välineenä. On hyödyllistä, että lapsi oppii käyttämän tunneilmaisuuun puhumisen lisäksi esim. soittamista. Tunteiden hallintaa pitää opetella, uhmaikäinen lapsi tarvitsee rakkautta ja rajoja, että minän kehitys jatkuu turvallisesti. Eri kasvukausina mielenkiinto voi kohdistua totutusta poikkeavaan musiikkiin. Tiukasti klassisen soittokoulutuksen

saanut nuori voi murrosiän kuohuissa tehdä löytöjä esim. raskaan rock-musiikin parissa. Kuoronjohtaja voi pedagogina olla nuorten kuorolaisten rinnalla ohjaamassa heitä kana-voimaan tunneilmaisua rakentavasti musiikin tekemiseen.

Kuoronjohtaja tarvitsee työkalupakkiinsa pedagogista osaamista riippumatta siitä, toimiiko hän lähes ammattilaisten aikuisten laulajien tai lapsikuoron parissa. Kun hän on tottunut refleктоimaan omaa toimintaansa, on luontevaa löytää erilaisten ryhmien kannalta tarkoituksenmukaisia opetus- ja toimintatapoja. Pedagogisuuden kehittyminen on persoonallinen ja ammatillinen, moniulotteinen oppimis- ja kasvuprosessi. (Kukkonen 2012) LIITE 2

Kuoron harjoittaminen on pedagoginen prosessi. Hoitotyön prosessimalli on peräisin suomalaisen hoitotieteen alkuajoilta 1980-luvulta. Sitä käytetään perustana mm. hoitotyön kirjaamisessa. Prosessimalli on yksinkertaisuudessaan käyttökelpoinen teoreettinen malli moneen tarkoitukseen. Tässä työssä prosessimallia on käytetty runkona kuvatessa kuoronjohtajan pedagogista toimintaa. Pedagogi voi käyttää prosessimallia apuna pedagogisten kokonaisuuksien hahmottamisessa. Näkymättömät ajatteluprosessit saadaan näkyvään muotoon käyttämällä tekstiä tai kuvallista ilmaisua.

Suunnittelu → Toteutus → Arviointi

Musiikin alalle sisältyy monenlaisia prosesseja, jotka ovat ensin näkymätöntä ajattelua, harjoittelua, opiskelua. Näkyvä tuotos voi olla konsertti tai musiikkiesitys, kirjoitettu nuotti, sovitus, transkriptio tai sävellys.

Musiikkipedagogiikassa ja hoitotyössä on kaksi yhteistä piirrettä. Hoitotyön keskiössä ovat ihminen ja läsnäolo. Musiikin ja laulujen opettaminen ei kohdistu instrumenttiin vaan ihmiseen ja oleellista on opettajan, kuoronjohtajan läsnäolo opetustilanteessa. Hoitajana ja pedagogina olemisessa on suurin ero siinä, että hoitajan ei tarvitse sairastaa kaikkia tauteja, että voi suhtautua empaattisesti potilaisiin. Pedagogiksi kehitytään ja prosessi jatkuu läpi elämän, koska se on ihmisen sisäistä kasvua. Pedagogi-kuoronjohtaja toimii ihmisen rinnalla sisäisen kehittymisen tukena hänen kasvuprosessissaan kuorolaulajaksi. Pedagogi vastaa itselleen esittämiinsä kysymyksiin toimiessaan pedagogisessa prosessissa suhteessa kasvatettavaan: Miksi opetan (pedagogiikka), mitä ja miten opetan (didaktiikka).

4.1 Hyvin suunniteltu on puoliksi tehty

Kuoron ohjelman suunnittelu seuraavalle kaudelle käynnistyy usein jo samalla kun edellinen kausi alkaa. Kuoron taiteellisen johtajan vastuulla on luotsata kuoroa esityksiin, opettaa ja ohjata kuoroa harjoituksissa. Suunnitteluun kannattaa varata yhteistä aikaa kuoron toimijoiden kanssa, antaa heille mahdollisuus tehdä selvitystyötä esiintymispaikkojen ja matkojen suhteen. Pitkän tähtäyksen suunnitelma voisi sisältää kuoron opetussuunnitelman, mitä ja miten kuorolaiset saisivat oppia. Stenbäckin (2001) tutkimuksen mukaan kuorolaulajilla on tarve sekä viihtyä että oppia kuorossa (Jaakkola 2012, 223). Kuoronjohtajan on syytä ottaa tavaksi, että heti kun reunaehdot alkavat selvitä, hän istuu alas tekemään kirjalliseen muotoon oman aikataulusuunnitelmansa. Varsinkin jos kuoroja on useita, on suunnitelma taiteellisen työskentelyn aikana arvossaan, koska on olemassa järjestys, jonka mukaan kuoronjohtaja etenee. Suunnitelmiin tulee usein muutoksia. Kun laulujen ja ohjelmiston opettamiseen käytettävä aika on arvioitu realistisesti, mukaan tulevat henkilöt, orkesteri, lisälaulajat on informoitu ajoissa, ei kokonaisuus kaadu ainakaan suunnitelman puuttumiseen. Suunnitelman pohjana voi käyttää sopivia ajanjaksoja: vuosi, lukukausi, harjoitusperiodi tai yksittäinen harjoitus.

Yhteistyössä kuoron hallituksen, taiteellisen toimikunnan kanssa tehdyn suunnitelman osana määritellään kuoron tavoitteet. Laaja kuoron tavoite on löydettävissä kuoron taustaorganisaation aatteista, mutta kuorojen yleiset tavoitteet ovat, että kuorolaiset saavat laulaa, oppia ja viihtyä. Kuoronjohtajan tavoite on mahdollistaa laulaminen ja kehittyminen päämäärien mukaan. Kuoronjohtajan pedagogisen ajattelun kehittymistä auttaa omien pedagogisten oppimistavoitteiden laatiminen.

4.1.1 Opetustarpeen arviointi

Suunnittelu on aikataulutusta ja tavoitteiden asettamista. Suunnitteluvaiheeseen sisältyy ”tarpeiden arviointi” eli kuoron ollessa kyseessä, selvitetään suunnittelun pohjaksi tarvittavat asiat. Menetelmien valinnan mahdollisuudet ovat laajentuneet. Perinteisten kirjallisten materiaalien lisäksi ovat markkinoilla uudet virtuaaliset oppimisympäristöt. Uusien välineiden käyttöönotto vaatii kuoronjohtajalta kiinnostuksen lisäksi kouluttautumista ja kuorolaisten orientoimista ja ohjaamista käyttämään oppimismenetelmiä. Nopeasti haltuun otettavia sovelluksia on tarjolla, nuottien kopioiden säilytystarvetta

vähentää ratkaisevasti, jos käytössä on virtuaalinen file-nuottikansio. Nuotit voi skanna- ta ja tallentaa pdf -muodossa, tiedostoja voi lisätä, nuottikansio päivittyy vaikka se on sähköisesti jaettu kuorolaisille.

Tehtävien delegointi on johtamista, kuorossakin. Kuoron tietokonenikkari voi innostua nuotistonhoitajan tehtävästä, kun uusi väline otetaan käyttöön. Laulun ja stemmanauho- jen äänittäminen kuorolaisten kuunneltavaksi voi nopeuttaa laulujen oppimisprosessia. Kuoronjohtajan ei itse välttämättä ole tarpeen tehdä kaikkea vaan hän voi ohjata kuoro- laisia käyttämään omia kykyjään eri aloilla oppimisessa ja opettamisessa. Kuorossa voi olla fysioterapian asiantuntija, joka voi esitellä, millainen on hyvä seisoma-asento. Kuo- ronjohtaja ei siirrä pedagogista vastuuta opettamisesta kuorolaiselle, vaan antaa tilaa kuorolaisten tuottamalle oppimiselle.

Kuoronjohtajana työskennellessä eteen nousi tarpeita opettaa nuottien lukemisen, teori- an ja säveltapailun taitoja. Kuoroharjoituksen puitteissa ei ole tarkoituksenmukaista alkaa pitämään pitkiä teorialuentoja. Kuorolaisten oppimistarve vaihtelee. Yksilöllisten erojen vuoksi kuorosäveltapailulla pitäisi olla kursseja eri tasolla oleville oppijoille. Ensimmäisellä asteella aloitettaisiin nuottien lukemisen opettamisella. Kuorolaulajille suunnattu opetusmateriaali olisi ollut ainakin minulle tarpeen aloittaessani kuoronjoh- don opiskelua. Osasin soittaa pianolla sävellajit ja asteikot mutta säveltapailutaidot oli- vat alkeelliset. Teoriatietoa voi helposti lisätä itse opiskelemalla ja niin minäkin toimin. *A Bocca Chiusa*, opas nuoteista laulamiseen kuorolaulajille (Marila & Salo 2005) sisäl- tää paljon asiaa tiiviissä muodossa. Kuorolaulua voi harrastaa vähemmälläkin teoriatie- dolla, mutta nuottien lukemisen taito helpottaa kuorolaulajan oppimista huomattavasti. Kuoronjohtajan taas tarvitsee osata esim. kolmisoinnut ja niiden käännökset, sävellajien sointuasteet. (Marila & Salo 2005, 33–35.) Itseopiskeluun tarkoitettu materiaali, jossa on apuna CD-levy, vaatii rautaista itsekuria, että sen avulla jaksaa opetella alusta alkaen lukemaan nuotteja (Fogg 2011). Molemmista kirjoista on hyötyä henkilöille, joilla jo on jonkin verran musiikin taitoja. Monipuolisia oppaita on saatavilla, mutta keskeinen ky- symys kuuluu: Missä ympäristössä kuorolaiset pystyvät hyödyntämään näitä oppimate- riaaleja ja kuka heitä opettaa?

Kuoronjohtajan omiin tavoitteisiinsa voi kuulua kuorolle musiikillisten taitojen opettami- nen. Tavoitteiden asettamisessa voi käyttää hyväksi oppimisen kehämallia. Mitä kuoro- harjoituksissa on tarve opettaa, paljonko aikaa on varattavissa millekin asialle. Kun on

kokeillut, miten harjoitusten sisältö toimii, voi tarkistaa, onko tavoite sopiva vai liian suuri käytettävissä olevan ajan puitteissa. Jos aika ei riittänyt, voi miettiä tavoitetta uudelleen.

Kuorolaisilla on erilaisia syitä, miksi he laulavat kuorossa. Oppimisen motivoimiseksi kuoronjohtaja voi auttaa kuorolaisia laatimaan itselleen tavoitteita kuorossa laulamiseksi. Silloin kuorolaisen tahtotila kirkastuu ja hän suhtautuu kuorolauluun yhä innokkaammin. Apricukselle lähetin erään esityksen harjoitteluperiodin aikana sähköpostin, jossa kehotin heitä miettimään, minkälaisia tavoitteita he voisivat itselleen valita. Ehdotuksena oli laulujen sanojen ulkoa opetteleminen, kuoron organisaation kehittäminen, laulutaidon ja nuotinlukutaidon parantaminen. En kysynyt jälkeensä, mitä kukin valitsi, mutta huomasin tuloksista, että oli tapahtunut ryhdistäytymistä asenteissa.

Kun lapsi tai aikuinen alkaa opetella nuottien lukemista, on opettajan ohjaus tarpeen. Nuottien opettelu laulamalla on haasteellista. Soittimen avulla nuotit konkretisoituvat helpommin. Taiteen perusopetuksen ohjelmaan voi kuorolaulu kuulua yhteismusisointina. Musiikin instrumenttiopiskelun, taiteen perusopetuksen opetussuunnitelmiin kuuluu musiikin perusteiden opetus. Kuorolaulajat ovat opetuksen väliinpuotoajia. Laulunopetus keskittyy yksinlauluun, kuorolaulajan ura voi alkaa lapsikuorosta ja jatkua läpi elämän seniorikuoroon saakka. Olen törmännyt tasokkaana pidetyn kamarikuoron johtajan hakuprosessissa kokelaana tilanteeseen, että kaikilla kuorolaisilla ei ole ollut nuotinlukutaitoa. Kuorolainen voi selviytyä samassa kuorossa pitkään osaamatta lukea nuotteja. Nuotinlukutaidon puute asettuu kuitenkin esteeksi kuorolaulajana kehittymiselle ja siirtymisen tasokkaampiin kuoroihin.

4.1.2 Sävellyksestä käyttömusiikiksi

Musiikki on läsnä kuorolaisen elämässä, musiikki kuuluu hänen ihmisenä olemiseensa. On sitten eri asia, tiedostaako, tunnistaako ihminen ”itsessään” olevan musiikin merkityksiä. Lintujen laulu tuo pimeään talven jälkeen valon ja kesäisen lämmön odotusta. Laulaja itse ei huomaa, jos kuuliija ei näytä tunteitaan tai kerro, mitä laulu luo ihmisen sisäiseen maailmaan. Linnuille laulaminen on vaistotoimintaa, ihminen voi kehittää laulamista sopimaan ryhmän yhteiseen tahtotilaan laulamisesta. Pedagogina kuoronjoh-

taja edesauttaa kuoron ja siellä yksittäisen laulajan teoksen, laulun ja sen esittämisessä vaativien taitojen oppimista nuottikuvasta.

Uusia sävellyksiä tehdään kuoroille esim. tilauksena merkkivuosien juhlakonsertteihin. Juhlakantaatti kuulosta vanhakantaiselta, mutta jonkinlainen sävelteos on hyvä tilaisuus säveltäjälle saada tuotantaan julki, ja kuorolle saada uutta musiikkia ohjelmistoonsa. Kuorolle oma tunnuslaulu voi lisätä yhteenkuuluvuuden tunnetta ja sillä on merkitystä laulajille itselleen. Laulu vahvistaa silloin kuorolaisten identiteettiä, kuten kansallislaulu vahvistaa kansalaisten identiteettiä.

Suomen kuoromusiikin historiasta on löydettävissä säveltäjiä, joiden tuotantoa esitetään edelleen. Laulut ovat olleet rakentamassa kansallista identiteettiä. Kun musiikki on nykyään kulutustavaraa, on hyvä pysähtyä miettimään perinteiden merkitystä. Minkälainen musiikki on sen arvoista, että sitä kannattaa säilyttää jälkipolvia varten? Vai onko niin, että meidän jälkeemme syntyvät valitsevat oman musiikkinsa? Musiikkikasvatuksen arvot ratkaisevat, minkälainen musiikki saa eniten painoarvoa. On yritettävä tehdä järkeviä valintoja. Taidemusiikin edustajat voisivat kääriä hihansa ja alkaa opettaa ihmisiä laajentamaan musiikillista ymmärrystä. Kuoronjohtajien pedagogiset taidot ovat tarpeen myös kansansivistystyössä.

Kuoroille täysin uuden musiikin oppiminen ja opettaminen on haaste. Erilaisille kuoroille tarvitaan erilaista musiikkia. Viihdekuorojen laulut ovat rytmimusiikkia ja kuoronjohtajan on tunnettava rytmimusiikin laulamisen periaatteet laulujen harjoittamisessa. Kamarikuorot ovat erikoistuneet laulamaan taidemusiikkia ja kuoron tavoitteisiin voi kuulua uuden musiikin käyttöönotto. Kuorolaisilta vaaditaan hyviä säveltapailun taitoja sekä tarkkaa sävelkorvaa, jos siirrytään vapaatonaalisuuteen. Tavallinen harrastelijakuoro voi olla tyytyväinen oman kuoronjohtajan sovitukseen, mutta kuoron sointi voi kehittyä aimo harppauksen tasollisesti hieman vaikeampaa laulua opetellessa. Kuoronjohtajan on itse ensin osattava teos, ennen kuin voi opettaa sitä kuorolle. Omia tavoitteita pedagogina toimimisessa voi olla uusien laulusovitusten tai sävellysten tekeminen ja opettaminen kuorolle.

4.2 Toteutusvaiheessa on parasta varautua yllätyksiin

Kuoron sosiaaliset suhteet voivat olla kompastuskiviä, kun kuoronjohtaja haluaa saada aikaan uudistuksia kuoron toiminnassa. Joillekin kuorolaisille on lähes mahdottomuus vaihtaa istumapaikkaa. Kokemukseni mukaan varsinkin naiset ovat konservatiivisia tässä asiassa. Miehet ovat enemmän ”laumasieluja”, miesten välinen yhteishenki kestää paremmin, jos vieressä ei aina laula sama kaveri. Jari Sinkkonen pohtii Musiikkipedagogin käsikirjassa, miten tyttöjen ja poikien toverisuhteet ovat erilaisia. Pojille ryhmään ja joukkueeseen kuulumisella on suuri merkitys maskuliinisen identiteetin kehittymisen kannalta. (Jordan-Kilkki ym. 2013, 48–55.) Tilanteissa osaa kokemuksen myötä toimia paremmin, kun sitkeästi kokeilee erilaisia toimintatapoja. Pedagogiset taidot liittyvät kuoron ja kuoronjohtajan kohtaamiseen, didaktiset taidot taas liittyvät keinoihin, joita käyttää opettamisessa. Sosiaalisten tilanteiden käsittelyssä tarvitaan sekä keinoja että pedagogista jämäkkyyttä.

Kuorolaisten sitouttaminen taiteellisiin päämääriin on osa kuoronjohtajan opetussuunnitelmaa. Aikuisen oppijan ollessa kyseessä voi kuoronjohtajalle olla hankala saada muutettua kuorolaisten käyttäytymistä ja osallistumaan esim. äänenavauksen aikana. Kuoronjohtaja voi pyytää kuorolaisilta palautetta siitä, mitä hyvää tai hankalaa äänenavauksessa on tai oli. Syy osallistumattomuudelle voi olla terveydellinen, jolloin voi yrittää löytää kaikille sopivan harjoituksen tai antaa henkilön esim. tehdä harjoitus istualtaan, jos kuoron oppimisen kannalta juuri se harjoitus on oleellinen. Vuorovaikutuksessa kuoron kanssa kuoronjohtaja on palautteen antaja ja vastaanottaja. Kuoronjohtajalla tarvitsee olla herkkyyttä reagoida tarvittaessa näkyviin nousevissa tilanteissa. Sama koskee laulujen sisällön opettamista, pedagoginen sensitiivisyys on hetkessä elämistä.

Kuorolaisten oppimistapoja äänenavauksessa ovat mallista oppiminen, matkiminen ja jäljittely. Kuoronjohtaja laulaa ensin malliksi, kuoro seuraa johtajan esimerkkiä parhaan kykynsä mukaan. Matkiminen on tiedostamaton oppimiskeino, jolloin kuorolainen vaitonvaraisesti seuraa toisten toimimista. Jos kuorolainen ei ymmärrä kuoronjohtajan antamia ohjeita tai ymmärtää ohjeet väärin, voi hän alkaa matkia vieressä laulavan tyyliä. Matkimalla voi selviytyä hankalilta tuntuvista sosiaalisissa tilanteissa, mutta kuoroharjoituksissa laulutapoja ei ole hyödyllistä kopioida vaan ne on itsenäisesti opiskeltava. Jäljittely on matkimista jalostuneempi oppimistapa. Kun kuorolainen on saanut kokemusta laulamisesta, hän alkaa erottaa, mikä kuulostaa hyvältä ja missä on parantamisen

varaa. Jäljittelemällä kuoronjohtajan ensin laulamaa harjoitusta, hän soveltaa aiemmin opittua laulutekniikkaa omassa laulamisessaan. Seuraamalla ja havainnoimalla opetusta kuorolainen näkee ja kuulee, mitä taitoja kohti tarvitsee suuntautua, vaikka ei itse pysyisi kaikkeen toimintaan osallistumaan. Tarkkailuun kannustaminen opetustilanteessa tukee kuorolaisen ajatteluprosesseja ja auttaa kehittämisessä itseohjautuvuuteen.

Oman toiminnan analyttinen reflektointi on sitä, että kuoroharjoitusten jälkeen mielessään miettii tunnin kulkua, eteen tulleita yllättäviä tilanteita. Kuoronjohtajan pedagogiksi kehittämisessä hyvä apuväline on oppimispäiväkirja. Siihen voi merkitä havainnot siitä, miksi tapahtui niin kuin tapahtui, oliko käytäntö huono vai hyvä. Jos käytännössä oli parantamisen varaa, mitä siinä oli sellaista, jota kannattaisi uudistaa. Kuoroharjoituksissa rutiinien käyttö toisaalta tuo pysyvyyttä, mutta samojen mekaanisten ääniharjoitusten käyttö ei edistä kuorolaisten oppimista. Uudistetussa suunnitelmassa voi sitten olla käytössä esim. liike tai mielikuva, joka tehostaa ääniharjoitusta. Itse olen oppimisen apuna käyttänyt kuoronjohtovihkoa, johon olen kirjannut ylös hyviä ääniharjoituksia toisten pitämistä kuoroharjoituksista ja monenlaista muuta hyödyllistä. Apricusta varten minulla oli eri vihko, jonne tein suunnitelmia ja hahmottelin aikatauluja harjoitusperiodeille.

Oman toiminnan reflektointi on osa pedagogin oppimisprosessia. Jos tuntee, että harjoituksissa tuli tehtyä huonoja ratkaisuja, voi lohduttautua sillä, etteivät ainakaan musiikilliset virheet aiheuta kenellekään vakavaa vahinkoa. Seuraavissa harjoituksissa voi tehdä korjauksen ja antaa kuorolaisille samalla viesti, että virheistä voi ottaa opiksi. Virheistä oppii ja oppi jää hyvin mieleen, koska muistijälki jää tunteisiin. Kaikkia virheitä ei itse tarvitse tehdä, kuorolainen voi oppia itseohjautuvuutta toisen virheistä esim. keskittymään paremmin stemmaharjoituksessa. Kuoron opettaminen on toimintatapojen valintaa ja vaihtoehtoja voi kirjata muistiin ja ottaa kokeiluun omalle kuorolle erilaisia käytäntöjä ja kehittää niitä edelleen.

Kuorolaiset voivat haluta kysyä kuoronjohtajalta harjoitusten aikana mitä erilaisimpia asioita liittyen harjoiteltavaan lauluun tai kertoa vitsejä. Kaikkien kannalta on paras, että löydetään yhteinen opiskelurytmi. Aikataulut voi harrastajakuorossa laatia joustavaksi. Kun työskennellään, kaikki ovat motivoituneina mukana ja toisinaan voi ottaa aikaa vaikka esiintymisen jälkipuintiin tai yhteisen illanvieton suunnitteluun. Kuoronjohtajan ammatti muistuttaa joiltain osin palveluammattia. Onko kuoro johtajaa varten vai johta-

ja kuoroa varten? Välimuotoja on varmasti yhtä monta kuin on kuoroja ja kuoronjohtajia. Pedagogisten taitojen kehittyminen liittyy kuoronjohtajalla kuoron kohtaamistilanteisiin.

Pedagogiksi kehittymisen prosessissa voi tulla hetki, jolloin ei saa ajatuksesta kiinni. Silloin miettii mielessään, että jotain on vialla. Epämiellyttävältä tuntuva pysähtyminen voi johtua osin tiedostamattomasta hämmennyksestä ja tyytymättömyydestä liian valmiiksi oletettuun etenemisen kaavaan. Jumi-tilanne voi osoittautua hedelmälliseksi ja johtaa pysähtymisen kautta reflektoimaan omaa toimintaa ja sen tarkoituksia uudesta näkökulmasta. Tutkimisen prosessin aikana asioiden kypsymisessä tarvitaan näitä ”epätoivon” hetkiä, sillä ymmärryksen muuttuessa myös näkökulmat muuttuvat. Kuoronjohtajan ammatilliset taidot saattavat olla aluksi teknisten ja menetelmällisten taitojen soveltamista, mutta vähitellen hänelle alkaa muodostua oma henkilökohtainen opetus- ja kasvatuskäsitys. Omien opetus- ja ohjaustaitojen jäsentyminen ja vakiintuminen merkitsee kuoronjohtajan oman opetustyylin kehittymistä ja lopulta persoonallisen työotteen muodostumista. (Kukkonen, 2012.)

4.3 Arviointi

Kuorolaisen ohjaaminen oman toiminnan reflektointiin on auttamista kuorolaista kehittymään omien tavoitteiden mukaan. Palautteen antamisen käytännöstä voisi kuoroharjoituksessa tehdä rutiinia, se voisi pehmentää arviointi -sanankäyttoa. Kun laulajia keuhataan harjoituksissa heti onnistuneen laulusuorituksen jälkeen, heille ei jää epäselvyyttä, oliko musiikin tulkinta kuoronjohtajan mielestä kelvollista, vaan he ymmärtävät toimineensa oikein. Kuoronjohtajan pedagogina toimimisen ydintä on kannustaa oppimaan ja siihen päästään kuoron kannustamisella ja ohjaavan palautteen antamisella. Kirjallisen palautteen antaminen vaatii vaivannäköä, mutta siinä on monta etua. Sanotut sanat kaatoavat muistista nopeasti, kirjalliseen esitykseen voi aina palata ja kerrattu asia painuu paremmin mieleen.

Kuoronjohdon opinnoissa arviointia ei ole käytetty parhaalla mahdollisella tavalla tukemaan kuoronjohtajan persoonan kehittymistä. Kuoronjohdon tutkinnoissa arviointi kohdistuu suoritukseen, jolloin kohteena on johtamistekniikka ja käsien käyttö. Tampereen ammattikorkeakoulun pääaineisilla kuoronjohdon opiskelijoilla kuoronjohdon kor-

kein suoritettava tutkinto on taso B. Tutkinto on konsertti, jossa laulaa taiteellisesti korkeatasoinen kuoro ja opiskelijan ainakin yksi oma kuoro. Tutkintovaatimuksissa kerrotaan, että opiskelijan on osoitettava johtamistaitojen lisäksi toimiminen kuoron taiteellisenä johtajana. Koulutuksen kokonaisuus tähtää musiikkipedagogiksi, jonka koulutuksen osa-alueisiin kuuluu oman toiminnan reflektointi, kehittyminen opiskelijasta opettajuuteen ja sitä kautta palautteen antajaksi ja instrumenttitutkintojen arvioijaksi.

Pedagogisiin opintoihin kuuluu ohjattu havainnointi, musiikkiopistotason tutkintojen seuraaminen. Kuoronjohdon opiskelijalla on niukat mahdollisuudet seurata juuri kuoronjohdon tutkintoja, itse olen saanut näkökulmaa arviointiin seuraamalla esim. laulututkintoja. Opiskelijan kokemuksia havainnoinneista voisi hyödyntää musiikkipedagogiikan opetuksessa, ei vain suorituksena ”rasti ruutuun” vaan niin, että se tukisi opiskelijan ajatteluprosessia. Havainnoinnin palautelomakkeessa voisi olla kysymys: Mitä uutta opin opettamisesta? Havainnointia voisi käyttää myös tutkimustyön menetelmien oppimiseen: tutkiminen on samanaikaisesti kirjoittamista. Muistiinpanojen tekeminen kehittää analyyttistä kirjoittamistekniikkaa. (Vilka 2005, 62–65.)

5 POHDINTA

Nyt elämään saattamani opinnäytetyö on lajissaan neljäs. Opiskelu-ura on pysynyt suunnilleen samalla koulutusasteella, nimikkeet ovat vaihtuneet. Olen valmistunut samasta rakennuksesta, eri oppilaitoksesta kahteen eri asiantuntija-ammattiin, terveydenhoitajaksi ja diabeteshoitajaksi. Entinen sairaanhoito-oppilaitos on nykyään myös kuoronjohdon opintojen sijaintipaikka. Ensimmäisen päättötyön Porin Diakoniaopiston sairaanhoitajaopinnoissa kirjoitin lainatulla kirjoituskoneella. Aihe käsitteli rintasyöpäpotilaan sopeutumista sairauteensa. Kymmenen vuotta myöhemmin oli tietotekniikkaa käytössä, yhdessä toisen pikkulapsiperheen äidin kanssa kirjoitimme terveydenhoitajamonimuotokoulutuksen päättötyön. Aihe oli aikuistyyppin (tyypin 2) diabetes, joka nykyäänkin kuuluu kansanterveyden suuriin haasteisiin. Työskentelin sairaalassa osastolla, jossa hoidettiin mm. vasta diabetekseen sairastuneita aikuisia. Neljäs päättötyö tuli tehtyä v. 2004. Silloin päätin, että diabeteshoitajakoulutus on hoitotyön koulutuksista minulle viimeinen, koska vaikka tietotaito kehittyi, sairaalan byrokratia pysyi paikoillaan eikä tullut mahdollisuutta hyödyntää opintoja käytännön työssä. Tehtäviin sisältyi opetusvelvollisuus, jolloin koin olevani omalla alueellani, pedagogina, vaikka sitä en silloin vielä ymmärtänyt.

Tämän opinnäytetyön prosessissa elämäni ympyrä sulkeutuu. Se, että olen saanut aloittaa pianotunnit yhdeksänvuotiaana, oppinut nuotit pianoaapisesta hyvän opettajan ohjauksessa, saanut laulaa koulun aamunavauksissa ja esiintyä laulajana kirkon lapsikuorossa, on saanut täyttymyksensä. Musiikkiakatemian kuppilassa olen opiskelijana saanut keskustella huippulahjakkaiden nuorten taiteilijoiden ja pedagogien kanssa. Todennäköisesti minulla on elämää vähemmän edessä kuin takana. Istun keinutuolissa, kuuntelen aamuhartauden, jonka musiikkia johtaa minulle tuttu kuoronjohtaja, filharmonisen orkesterin solistina tai oopperassa laulaa kurssikaverini. Taidemusiikki on henkilöitynyt, näen kulissien taakse, miten jokainen huipulla soittava viulisti on aloittanut harjoittelun viimeistään alakoulussa. Saan ammatin, josta ei tarvitse ehkä koskaan jäädä eläkkeelle, koska kuoronjohtajan työ on samalla rakkain harrastus. Pedagoginen ajattelu tuo kuoronjohtajan työhön laajoja ulottuvuuksia olla tukemassa erilaisia ihmisiä musiikillisessa kasvuprosessissa.

Toimintojen kehittämisen edellytys on, että koetaan olevan tarve muutokseen. Työssä toimiessa rutinoituminen tapahtuu nopeasti, eikä työntekijä itse näe lähelle, omia muu-

tostarpeitaan, jos hän ei ole sisäistänyt reflektointia osaksi omaa sisäistä toimintaansa. Sisäinen ääni voi olla vaiennut, koska työntekijän kokemus arvioinnista on itsensä ruoskimista kohti täydellistä suoritusta. Kukaan ei ole täydellinen, voimme olla silti tyytyväisiä elämän matkaa oppimisen tiellä. Eri rooleissa toimiessa on hyvä pohja armolliselle asenteelle, kun ihmiskäsitys perustuu kunnioitukselle jokaisen ihmisen, myös henkilön itsensä, ainutlaatuisuutta kohtaan. Kuoronjohtajien koulutuksessa on syytä miettiä, mitä virallisen opetussuunnitelman rinnalla koulutettava oppii piilo-opetussuunnitelman mukaan. Onko niin, että koulutuksessa säilytellään vanhoillisia oppimisperinteitä autoritaarisesta kasvatuksesta?

Kuoronjohtajalle ovat pedagogiset taidot tärkeä työväline. Kuoronjohdon opetukseen alemmilla asteilla on tarpeen lisätä myös musiikin teoreettisia taitoja. Koulujen taideaineiden opetus ei välttämättä pysty antamaan riittäviä musiikillisia perusvalmiuksia nuorille. Haasteena on tehdä jatkossa yhteistyötä eri musiikinalojen pedagogien välillä. Kuoron näkökulmasta opetussuunnitelmaan voisi kuulua laulunopetus yksilöllisesti tai pienryhmissä, nuotin lukemisen ja musiikin teoria- ja säveltapailutaitojen opetus. Yksittäinen kuoro ei kaikkeen pysty, olisi hyvä, jos kuorolaiset ohjattaisiin kansalaisopistojen tms. opintoihin, joissa kuorojen laulajien oppimistarpeet olisi huomioitu. Poikien ja nuorten miesten aktivoimiseksi kuorolauluun on kokeiltu ja löydetty parannuskeinoja, mm. miehille ja pojille on järjestetty kuorolaulun valmennusryhmiä. Näille kursseille pitäisi sisällyttää ”lukutaidottomille” nuotinlukutaitojen opetusta. Osallistujien määrä kursseille ja sitä kautta kuoroihin voisi lisääntyä, kun madalletaan kynnystä osallistumiseen ja tarjotaan kuorolaulussa oleellisten taitojen opetusta.

Kasvatustieteen näkökulmia voisi käyttää laajemmin tutkittaessa kuoron ja kuoronjohtajan toimintaa, oppimista ja opettamista. Oppimisteoreettinen viitekehys voisi selventää, miten laulutaidon opettamista voisi kehittää kuoroissa. Kuoronjohtajien erityisosaamista pedagogeina voisi hyödyntää kuoronjohdon kursseilla.

Kuoronjohtajan, musiikkipedagogin edessä on kuoro; ihmisiä, joiden kanssa on etuoikeus luoda paperisesta nuotista elävää musiikkia. Laulaminen kuuluu ihmisyyteen, ihmisenä olemiseen. Laulu hoivaa sielun syvimpiä kerroksia ja johdattaa kohtaamaan laulajan minuuden sisäistä lasta.

Musiikkikasvattaja ei pysty antamaan lapselle koko musiikkia ”avaimet-kätehen” periaatteella. Hän voi antaa rakennusaineita joista lapsi itse alkaa rakentaa hänelle sopivaa musiikin taloa. Avain taloon on nuotinlukutaito. Nuotinlukutaidon oppimisen herkkyyksikausi asettuu alakoululaisen ikään. Kun opetellaan äidinkielen lukemista, on hyvä aika oppia samalla musiikin äidinkielen lukutaito, joka avaa mahdollisuudet musiikin ymmärtämiseen yli genererajojen. Aikuisen kuorolaulajan uraa harkitsevan henkilön musiikintaitojen kehittämisen avaimena on samoin nuotinlukutaito. On loppuelämä aikaa oppia musiikkia.

LÄHTEET

Aakko M. 2017. Aivot tarvitsevat laulua ja luontoa. Aivotutkija Minna Huotilaisen kommentteja. Sulasel-lehti 1/2018. Helsinki: Suomen Laulajain ja Soittajain Liitto ry.

Ahlman oppilaitoksen kesäkurssitarjonta 2018. Luettu 21.4.2018.
<http://www.ahlman.fi/musiikin-kesakurssit>.

Antikainen, A., Rinne, R. & Koski, L. 2013. Kasvatossosiologia. 5. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Brucker H. 2015. Mitä kohdussa oppii? Sikiön kuuloaisti toimii raskauden puolivälistä alkaen. Artikkel, yle.fi. Luettu 3.5.2018. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/05/13/mita-kohdussa-oppisikion-kuuloaisti-toimii-raskauden-puolivalista-alkaen>

Dunderfelt T. 2006. Voimavarana itsetuntemus. Helsinki: Tony Dunderfelt ja Kirjapaja Oy.

Fogg R. 2011. Opi lukemaan nuotteja. Suomenkielinen laitos. Helsinki: Kustannusosa-
 keyhtiö Nemo.

Hela M., Sonninen A., Korte O., Vainio A. & Sarmanto A. (toim.)1958. Kuorolaulun käsikirja. Klemettiopiston julkaisuja I. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino.

Jaakkola, S. 2012. Polkuja kuorosäveltapailuun. Kuorosäveltapailukirjat aikuisen kuorolaulajan nuotinluku- ja säveltapailutaidon kehittäjinä. Sibelius-Akatemia. Musiikkikasvatuksen, jazzin ja kansanmusiikin osasto. Väitöskirja. Helsinki: Studia Musica 51.

Jordan-Kilki P., Kauppinen E. & Korolainen-Viitasalo E. (toim.). 2013. Musiikkipedagogin käsikirja. Vuorovaikutus ja kohtaaminen musiikinopetuksessa. Oppaat ja käsikirjat 2012:12. Tampere: Opetushallitus & tekijät.

Julkunen M-L. (toim.) 1997. Opetus, oppiminen, vuorovaikutus. Helsinki: Tekijät ja Werner Söderström Osakeyhtiö.

Kiviniemi A.E. 2014. Kuoro soi, äänen kehittämisen itsehoito-opas. Prezi-esitys.
<https://prezi.com/user/rtndepgcoxhn/>

Kroppens partitur. 2013. Artikkel, tutkimuksesta. Luettu 29.4.2018.
<http://www.potilaanlaakarilehti.fi/uutiset/kuorolaisten-sydamet-sykkivat-samaan-tahtiin/>

Kukkonen H. 2012. Opettajuuden rakentumista tukevia kysymyksiä. Analyttinen ja normatiivinen kehä opetuksen suunnittelun apuna. Portfolio 2 oppimateriaali pedagogiikan opinnoissa. Tampereen opettajakorkeakoulu, verkko-oppimisympäristö Moodle. Kopioitu 2013.

Kuusisto S. 2015. Musiikinjohtaminen, ammattilaiskuoronjohtajien käsityksiä lyöntitekniikasta. Musiikin koulutusohjelma. Tampereen ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.

- Lehtinen E., Kuusinen J. & Vauras M. 2007. Kasvatuspsykologia. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit.
- Manninen J. 2001. Verkkopedagogiikka. Teoriaa. Helsingin yliopisto. Tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenia. Luettu 1.5.2018.
http://tievie oulu.fi/koulutusresurssit/kalvot/2001/espoo/verkkopedagogiikka_teoraa_ja_kaytantoa.pdf
- Marila L., Salo T. 2005. A bocca chiusa. Opas nuoteista laulamiseen kuorolaulajille. Tampere: tekijät ja STM-musiikki.
- Numminen A. 2005. Laulutaidottomasta kehittyväksi laulajaksi: tutkimus aikuisen laulutaidon lukoista ja niiden aukaisemisesta. Väitöskirja. Helsinki: Sibelius-Akatemia.
- Pearson A. & Vaughan B. 1994. Hoitotyön mallien sovellus. Helsinki: Sairaanhoidtajien koulutussäätiö.
- Pesonen A-K. 2010. Katsaus. Varhainen vuorovaikutus on suotuisan psyykkisen kehityksen edellytys. Duodecim 126: 515–520.
<http://www.duodecimlehti.fi/api/pdf/duo98656>
- Pirttimaa K. 2009. Kanttori kuoronjohtajana – kuka vie, kuka vikisee? Musiikin koulutusohjelma. Metropolia ammattikorkeakoulu, Helsinki. Opinnäytetyö.
- Putkinen V. 2014. Artikkelit tutkimuksesta. Luettu 29.4.2018.
<http://www.potilaanlaakarilehti.fi/uutiset/musiikkiharrastus-muokkaa-aivoja/>
- Savimäki I. 2017. Lapsi- ja nuorisokuoron johtajan ABC-kirja. Tekijä ja Sulasol, Suomen Laulajain ja Soittajain Liitto ry.
- Sidoroff, M. 2009. Kuoronjohto ammattina. Suomen kuoronjohtajayhdistys. Luettu 21.4.2018. <http://kuoronjohtajat.fi/tietonurkka/kuoronjohto-ammattina/>.
- Sinkkonen J. 2015. Nerouden lähteillä. Suurten säveltäjien hauras elämä. Jari Sinkkonen ja WSOY: EU.
- Särkämö T. 2015. Artikkelit tutkimuksista. Luettu 29.4.2018.
http://www.potilaanlaakarilehti.fi/uutiset/tutkimus-laulaminen-sopisi-osaksi_dementian-hoitoa/
<http://www.potilaanlaakarilehti.fi/uutiset/musiikista-apua-avosairauksista-kuntoutumiseen/>
- Särkämö T. 2017. Musiikki vaikuttaa aivoihin kuin lääke. HS Hyvinvointi, julkaistu 19.4.2017. Kopioitu 20.4.2017
- Taideyliopisto Sibelius-Akatemia. Koulutuksen tavoite ja uramahdollisuudet. Kuoronjohto. Luettu 21.4.2018. <http://www.uniarts.fi/koulutustarjonta/musiikin-johtaminen>
- Tietopaketti kuoronjohtajan palkkaukseen. 2016. Luettu 21.4.2018.
http://kuoronjohtajat.fi/wpcontent/uploads/2016/03/Tietopaketti_kuoronjohtajan_palkkaukseen.pdf

Tinkala A-C. 2009. Musiikin hoitavat merkitykset. Kokemuksia Niuvanniemen sairaalan Tuhatkieli-potilaskuoron johtamisesta. Opettajan pedagogiset opinnot musiikin ja tanssin alalla. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Pedagoginen opinnäytetyö.

Turunen, K. 2009. Kuoronjohdon historiaa. Suomen kuoronjohtajayhdistys. <http://kuoronjohtajat.fi/tietonurkka/kuoronjohdon-historiaa/>. Luettu 21.4.2018

Vilkkä, H.2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Hanna Vilkkä ja Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vokaaliyhtye. Taideyliopisto Sibelius-Akatemia. Orkesteri- kamarimusiikki-, yhtye- ja kuorotoiminta. Luettu 26.4.2018. <http://www.uniarts.fi/vokaaliyhtye>

LIITTEET

Liite 1. Palautetta kuorolle

päiväys: 21. syyskuuta 2017 klo 9.39

aihe: Apricus, palaute äänitteestä

lähettäjä: Anne Elina Kiviniemi

Hei!

Hyvää työtä, Apricus!

Olemme aloittaneet laulukimpun harjoittelun vasta elokuussa, soittajien kanssa oli toinen kerta, eivätkä kaikki olleet ensimmäisissä treeneissä paikalla. Tällä otoksella voidaan täysin mennä esiintymään ensi viikolla.

Maanantaiksi harjoituksiin mieti seuraavia asioita ja kuuntele uudelleen:

- Alku - "Kunaika on" pitäisi kuulua Kun aika on.
- "Tiedän ma rauha" Ajatellaan menoa tärkeälle sanalle, suunta. Lauseet ovat kokonaisuuksia, mutta sanat pitää erottaa, erottaa tekstistä kuulijalle. Lue tekstiä ajatuksella.
- Venytykset, liut sanoissa kielletty! -"Häipyvät taakse" "Notkosta nousin" "Toivoni ainoa" "Haavehen kullat" "Hallatar haastaa" Mene sävelelle suoraan, ei liukumalla.
- Yhteinen rytmi löytyy sanarytmistä. Se paranee harjoittelemalla yhdessä. Sanat yhtä aikaa. Sanapainot.
- Tunnelma on liian harras (too much like kirkkokuoro...), TAISTELUMIELTÄ, toverit. Emme antaudu taisteluita! Tiedän ma rauha- harras tunnelma alkuun sopii, mutta että POHJOINEN PUHUU, pitää tuulla Jäämereltä. NYTKÖ MA Kaaduin, kun oli kaikkeni tarpeen, jähmetyn jääksi. KATSE JOHTAJAAN, kasvoista voi lukea karaktäärin, säkeistön tunnelman. (Muuten tuo säkeistö oli paras!)
- Sivua ei saa kääntää tauon aikana, odota, että välisoitto alkaa palatessa alkuun.
- A time for ah? A time for uS---- asSome day..kaksi sanaa yhdistyy. Rauhassa, ajoissa, että ehtii lausua ässän ym. loppukonsonantit. Leinossa välillä lauseiden loput töksähtävät.
- Henkinen valmistautuminen ja harjoittelu on yhtä tärkeää kuin itse laulaminen. Mieti mennessäsi, tee silloin tällöin syviä hengityksiä, se rentouttaa. Ajattele, että hengitys menee alaselkään asti ja laajentaa laululihaskoneistoa. Seisaallasi etsi kehon keskipiste ja lepää siinä.

Niin, se musta kevyt kuorokansio pitää olla nuoteille, jos et laula ulkoa! Laita valmiiksi:

Kun aika on -Elegia

Bridge over troubled water

Oi, aurinkoinen

Liite 2. Analyyttinen ja normatiivinen kehä apuna opetuksen suunnittelussa

(Kukkonen 2012)

